

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
UNIVERSITY OF BANJA LUKA

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
FACULTY OF PHILOSOPHY

**POSTTRAUMATSKI STRESNI POREMEĆAJ,
STRATEGIJE SUOČAVANJA SA STRESOM,
OSOBINE LIČNOSTI I SAGORIJEVANJE NA
RADU KOD POLICIJSKIH SLUŽBENIKA**

MASTER RAD

Mentor:

prof. dr Sanja Radetić Lovrić

Kandidat:

Tamara Pajić

Banja Luka, 2020. godine

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ

UNIVERSITY OF BANJA LUKA

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

FACULTY OF PHILOSOPHY

**POST-TRAUMATIC STRESS DISORDER,
COPING STRATEGY WITH STRESS, PERSONALITY
TRAITS AND BURNOUT AT WORK BY POLICE
OFFICERS**

MASTER THESIS

Mentor:

prof. dr Sanja Radetić Lovrić

Candidate:

Tamara Pajić

Banja Luka, 2020.

Mentor: dr Sanja Radetić Lovrić, profesor, Univerzitet u Banjoj Luci, Filozofski fakultet

Naslov master rada: Posttraumatski stresni poremećaj, strategije suočavanja sa stresom, osobine ličnosti i sagorijevanje na radu kod policijskih službenika

Sažetak

Profesija policijskih službenika smatra se jednom od najstresnijih na svijetu, te se simptomi posttraumatskog stresnog poremećaja sve više uočavaju među ovom populacijom. Ovim istraživanjem ispituje se prisustvo simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja, strategije suočavanja sa stresom, osobine ličnosti i sagorijevanje na radu kod policijskih službenika. Sprovedena su brojna istraživanja koja su ispitivala prisustvo simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja kod policijskih službenika, međutim, u Bosni u Hercegovini ovoj temi nije posvećena posebna pažnja. Istraživanje je sprovedeno na području opština Doboj i Modriča, čime je obuhvaćeno 150 policijskih službenika i 150 kancelarijsko-administrativnih radnika. Instrumenti korišteni u ispitivanju su Harvard trauma upitnik (HTQ, 1998), Indikator strategija prevladavanja (Amirkhan, 1990), HEXACO-24 (De Vries, 2013), Kopenhagen upitnik sagorijevanja (Kristensen et al., 2005) i skala demografskih karakteristika. Rezultati su potvrdili da su simptomi posttraumatskog stresnog poremećaja prisutni kod policijskih službenika. Takođe, pokazalo se da ispitanici koji imaju prisustvo simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja imaju i veći stepen sagorijevanja na radu. Međutim, osobine ličnosti i strategije suočavanja sa stresom nisu bile u korelaciji sa simptomima posttraumatskog stresnog poremećaja, što odstupa od rezultata u prethodnim istraživanjima.

Ključne riječi: *posttraumatski stresni poremećaj, strategije suočavanja sa stresom, osobine ličnosti, sagorijevanje na radu*

Naučna oblast: Psihologija

Naučno polje: Socijalna psihologija, Klinička psihologija

Klasifikaciona oznaka za naučnu oblast (CERIF): S 260

Tip licence kreativne zajednice: Autorstvo - nekomercijalno

Mentor: Sanja Radetić Lovrić, PhD, professor, University of Banja Luka, Faculty of Philosophy

Title of master thesis: Post-traumatic stress disorder, coping strategy with stress, personality traits and burnout at work by police officers

Summary

The profession of police officer is considered one of the most stressful in the world, and symptoms of post-traumatic stress disorder are becoming more and more visible among this population. This research examines the presence of symptoms of post-traumatic stress disorder, coping strategy with stress, personality traits and burnout at work by police officers. Numerous studies have been conducted to examine the presence of symptoms of post-traumatic stress disorder by police officers, however, in Bosnia and Herzegovina, no special attention has been paid to this topic. The survey was conducted in the municipalities of Doboј and Modriča, which included 150 police officers and 150 office-administrative staff. The instruments used in the study are Harvard Trauma Questionnaire (HTQ, 1998), Coping Strategy Indicator (Amirkhan, 1990), Brief HEXACO Inventory (De Vries, 2013), Copenhagen Burnout Inventory (Kristensen et al., 2005) and the scale of demographic characteristics. The results confirmed that symptoms of post-traumatic stress disorder were present in police officers. Also, it has been shown that respondents who have symptoms of post-traumatic stress disorder in police officers have a higher rate of burnout at work. However, personality traits and coping strategy with stress did not correlate with symptoms of post-traumatic stress disorder, which deviates from the results of previous studies.

Keywords: *Post-traumatic stress disorder, coping strategy with stress, personality traits, burnout at work*

Scientific area: Psychology

Scientific field: Social psychology, Clinical psychology

Classification label for the scientific area: S 260

Creative commons: CC BY-NC

SADRŽAJ

UVOD	1
Strategije suočavanja sa stresom	2
Sagorijevanje na poslu	3
Struktura ličnosti	3
Veza između posttraumatskog stresnog poremećaja, strategija suočavanja sa stresom, osobina ličnosti i sagorijevanja na radu kod policijskih službenika	4
PROBLEM ISTRAŽIVANJA	6
CILJEVI ISTRAŽIVANJA	6
HIPOTEZE	7
METOD	8
Pregled istraživanja	8
Uzorak istraživanja	9
Instrumenti	9
Variable	11
Procedura ispitivanja	12
Statistička obrada	13
REZULTATI	14
Procjena učestalosti posttraumatskog stresnog poremećaja kod policijskih službenika	14
Povezanost posttraumatskog stresnog poremećaja i emocionalnosti kao dimenzije ličnosti	15
Posttraumatski stresni poremećaj, strategije suočavanja sa stresom i sagorijevanje na radu	17
Razlike u strategijama suočavanja sa stresom i dimenzijama sagorijevanja na radu u pogledu vrste posla	18
Odnos između sociodemografskih karakteristika ispitanika sa posttraumatskim stresnim poremećajem i relevantnim dimenzijama	21
DISKUSIJA	24
Procjena prisustva simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja kod policijskih službenika	24
Povezanost posttraumatskog stresnog poremećaja i emocionalnosti kao dimenzije ličnosti	25
Posttraumatski stresni poremećaj, strategije suočavanja sa stresom i sagorijevanje na radu	26

Razlike u strategijama suočavanja i dimenzijama sagorijevanja između dvije grupe ispitanika	27
Povezanost posttraumatskog stresnog poremećaja i sociodemografskih karakteristika	28
Ograničenja istraživanja i implikacija ka budućim istraživanjima	29
ZAKLJUČAK	31
LITERATURA	32
PRILOZI	35
Prilog A - Tabele sa dodatnim rezultatima	35
Prilog B - Upitnici i skale korišteni u istraživanju	36
BIOGRAFIJA	42

UVOD

U toku svog života ljudi su svakodnevno izloženi stresorima, različitog intenziteta i učestalosti sa kojima se suočavaju na sebi svojstvene načine. Neki od tih stresora u određenim okolnostima života mogu biti traumatski, te dovesti i do generisanja posttraumatskog stresnog poremećaja. Razvoj posttraumatskog stresnog poremećaja je psihološki kompleksan fenomen.

U literaturi se susreću različite definicije posttraumatskog stresnog poremećaja. Davison i Neale (1998) definišu posttraumatski stresni poremećaj kao reakciju na intenzivan stres, uz visok stepen anksioznosti, izostajanje emocija kao i izbjegavanje svih podržaja koji podsjećaju na tu traumu. Simptomi posttraumatskog stresnog poremećaja javljaju se u prva tri mjeseca nakon traumatičnog događaja, a u rijetkim slučajevima nakon nekoliko godina. Simptomi posttraumatskog stresnog poremećaja dijele se u tri grupe. Prva grupa simptoma je ponovno proživljavanje traumatskog događaja, koju karakterišu ponovna doživljavanja traume kroz sjećanja na javi ili kao sadržaji noćnih mora. Drugu grupu simptoma čine izbjegavajuća ponašanja koja se manifestuju izbjegavanjem razmišljanja, razgovora, mjesta i osoba koji podsjećaju na tu traumu. Simptomi pojačane pobuđenosti spadaju u treću grupu simptoma, a karakterišu ih problemi sa spavanjem, osjećaj krivice, pretjerano konzumiranje alkohola i psihoaktivnih supstanci, razdražljivost, agresivnost, problemi sa koncentracijom, problemi sa pamćenjem i pretjerana reakcija straha na iznenadne podražaje (Davison i Neale, 1998). Osobe sa posttraumatskim stresnim poremećajem podložnije su drugim psihičkim poremećajima, kao što su anksioznost, poremećaji spavanja, depresija, poremećaji ishrane, konzumiranje alkohola i psihoaktivnih supstanci, pušenje i sklonost suicidu. Takođe, javljaju se i psihofiziološki problem vezani za stres, kao što su kardiovaskularna oboljenja, gastrointestinalni poremećaji, jake glavobolje i vrtoglavice (Davison i Neale, 1998).

Istraživanje je pokazalo da je 55-69% odraslih osoba doživljelo bar jedan traumatski događaj u svom životu (Smyth et al., 2008). Preživljavanje teškog traumatskog događaja ne vodi nužno do razvoja posttraumatskog stresnog poremećaja, što nam ukazuje na to da događaj sam po sebi ne mora da bude jedini uzrok. Značajnu ulogu ovdje imaju učestalost stresora, mehanizmi suočavanja sa stresom kao i osobine ličnosti (Pejušković, 2003).

Strategije suočavanja sa stresom

S obzirom na intenzivno izlaganje stresnim situacijama ljudi su primorani da koriste različite oblike adaptivnih reakcija. Simptome stresa dijelimo u četiri grupe. Prvu grupu čine fiziološki simptomi stresa koji obuhvataju pojačano znojenje, probleme sa disanjem, hormonski disbalans i tahikardiju. U drugu grupu spadaju kognitivni simptomi koji se odnose na probleme sa koncentracijom i pamćenjem. Emocionalni simptomi spadaju u treću grupu simptoma stresa, a obuhvataju promjene raspoloženja i razdražljivost. Posljednju grupu čine ponašajni simptomi u koje se ubrajaju poremećaji spavanja, poremećaji u ishrani, konzumiranje alkohola i cigareta (Kermend, 2016).

Svaka osoba različito doživljava stresne događaje i koristi različite strategije suočavanja sa stresom. Na koji način će osoba doživljavati stresnu situaciju zavisi od ličnosti pojedinaca, ali i njihove procjene važnosti tog događaja.

U literaturi se navode različite definicije mehanizama suočavanja sa stresom. Jedna od prvih definicija nam govori da mehanizmi suočavanja sa stresom predstavljaju misaone i ponašajne napore osobe da izađe na kraj sa specifičnim zahtjevima situacije u kojoj se nalazi (Lazarus, 1991).

Postoje dva teorijska pristupa strategija suočavanja sa stresom. Prvi pristup je strukturalni i on polazi od pretpostavke da pojedinac u većini stresnih situacija koristi istu strategiju suočavanja sa stresom. Za razliku od strukturalnog, transakcijski pristup pretpostavlja da strategije suočavanja sa stresom pojedinac bira zavisno od zahtjeva situacije (Jelaš i sar., 2014).

U literaturi se navode četiri strategije suočavanja sa stresom. Suočavanje usmjereno na problem podrazumijeva aktivno suočavanje sa izvorima stresa, koje obuhvata traženje informacija, planiranje i usmjeravanje na pozitivne aspekte situacije. Ovakvo suočavanje je pogodnije u situacijama visoke kontrole. Zatim, strategija suočavanja usmjerena na emocije podrazumijeva korištenje postupaka, kao što su traženje socijalne podrške, pokazivanje emocija, korištenje humora, oslanjanje na religiju, a sve u cilju smanjenja stepena stresa. Ovaj tip suočavanja pogodniji je u situacijama niske kontrole. Suočavanje usmjereno na izbjegavanje odnosi se na potpuno negiranje problema. Ovaj način suočavanja sa stresom najviše pojačava simptome stresa bez obzira u kakvoj situaciji se pojedinac nalazi. Strategija usmjerena na traženje socijalne podrške odnosi se na potrebe podrške i savjeta od strane drugih ljudi u stresnim situacijama (Jelaš i sar., 2014; Žuljević i sar., 2015; Kermend, 2016).

Sagorijevanje na poslu

Ljudi su izloženi stresnim situacijama u svim oblastima svog života pa tako i okviru svojih profesionalnih djelatnosti.

Dugotrajna izloženost stresu na radu može dovesti do sagorijevanje na poslu ili burnout sindroma. Sagorijevanje na radu obično se javlja u pomagačkim profesijama, a profesije za koje se vezuje sindrom sagorijevanja su profesija medicinskih sestara, doktora, nastavnika, vojnika i policijskih službenika (Capan i sar., 2016).

Sindrom sagorijevanja se razvija se kroz četiri faze. Idealistički entuzijazam je prva faza koja se javlja na početku karijere, gdje je osoba puna energije, osjeća se ispunjeno, nijedan zadatak joj nije težak i ima velika očekivanja. Faza stagnacije je period u kome osoba još uvijek voli svoj posao, ali shvata da postoje druge mogućnosti, uočava da nije sve tako savršeno, da se sve više trudi i radi, a da nije dovoljno plaćena za svoj trud, te postepeno dolazi do razočarenja. U fazi frustracije osoba postaje umorna, nervozna, dolazi do problema sa spavanjem, problema u ishrani, osjeća se bespomoćno i anksiozno i počinje da preispituje smisao posla koji obavlja, kao i vlastitih vrijednosti. Faza apatije podrazumijeva nezainteresovanost za posao, iscrpljenost, dolazi do gubitka samopouzdanja i osoba ima stalni osjećaj neuspjeha, te radi samo kako bi obezbijedila egzistenciju (Kermend, 2016).

Struktura ličnosti

Još jedan bitan faktor u suočavanju sa stresnim situacijama i većem stepenu prisustva posttraumatskog stresnog poremećaja je struktura ličnosti. Istraživanja su pokazala da su određene osobine ličnosti podložnije za razvoj posttraumatskog stresnog poremećaja (Pejušković, 2013).

Proučavanje strukture i dinamike ličnosti bila je preokupacija psihologije od njenog postanka, od psihoanalitičkog i kognitivnog pristupa, pa sve do psihologije individualnih razlika. Postoje različiti pristupi u objašnjenju ličnosti. Dominantni pristup je leksički model na osnovu koga je struktura ličnosti objašnjena preko pet velikih faktora, a to su: ekstraverzija, savjesnost, prijatnost, otvorenost ka iskustvu i emocionalna stabilnost (Dinić, 2018).

Novija istraživanja strukture ličnosti pokazuju postojanje šestofaktorskog modela, sa jednim faktorom više. Novi faktor u ovom modelu je iskrenost-poniznost. Pokazalo se da emocionalnost i prijatnost se ne poklapaju sa istoimenim faktorima petofaktorskog modela za

razliku od ekstraverzije, otvorenosti ka iskustvu i savjesnosti. Ova nova struktura, pokazala je teorijske i praktične prednosti nad petofaktorskim modelom (Dinić, 2018). U cilju provjere strukture ličnosti ispitanika u ovom istraživanju biće korišten upravo upitnik koji koristi šestofaktorski model.

Veza između posttraumatskog stresnog poremećaja, strategija suočavanja sa stresom, osobina ličnosti i sagorijevanja na radu kod policijskih službenika

Svaka osoba različito doživljava stresne događaje i u različitom intenzitetu je izložena stresu. Međutim, svakodnevno izlaganje stresu može dovesti do krajnje loših posljedica. Stres i njegove posljedice predstavljaju sve veći problem u mnogim aspektima života čovjeka, a pogotovo po njegovo zdravlje. Negativne posljedice posebno se odnose na grupu zaposlenog stanovništva, pa se posebna pažnja posvećuje pojedinim profesijama i uslovima u kojima se ti poslovi obavljaju (Tot, 2010).

Ljudi su u okviru raznih profesija izloženi određenim vrstama stresa, a najveće učestalosti javljaju se u profesijama: policijskih službenika, doktora, glumaca, pilota, političara i novinara (Orlović i sar., 2005).

Profesija policijskih službenika smatra se jednom od najstresnijih na svijetu, jer u svakom trenutku policijski službenici moraju biti spremni odgovoriti na situacije u kojima je ugrožen njihov život ili život drugih ljudi (Anderson et al., 2002). Posao policijskih službenika u našoj zemlji uslovno se dijeli u dvije grupe. Prvu grupu obuhvataju policijski službenici koji obavljaju kancelarijsko-administrativne poslove, a drugu grupu policijski službenici koji obavljaju terenske poslove. Orlović i sar. (2015) pokazali su da je najznačajniji izvor stresa u policijskoj službi upravo priroda same profesije. Obavljajući svoje zadatke svakodnevno se susreću sa mnogim traumatskim događajima kao što su: saobraćajne nesreće, fizičko nasilje, ubistva, upotreba vatrenog oružja i unakažena ljudska tijela. S obzirom na kontinuirano izlaganje stresnim situacijama policijski službenici koji obavljaju terenske poslove imaju veliki rizik za razvoj posttraumatskog stresnog poremećaja.

U istraživanju sprovedenom na američkom području dobijeni su podaci koji ukazuju na to da je u toku prve tri godine rada skoro 70% policijskih službenika bilo bar jednom izloženo traumatskom događaju, a njih 10% nekoga je ubilo ili ozlijedilo na radnom mjestu (Komarovskaya et al., 2011). Ovi stresori bili su povezani sa posttraumatskim stresnim reakcijama i depresivnim simptomima. Prevalencija posttraumatskog stresnog poremećaja u

populaciji policijskih službenika kreće se između 7% i 19%, a simptomi posttraumatskog stresa negativno utiču na zdravlje osobe kako fizičko tako i psihičko, što dovodi do lošeg profesionalnog funkcionisanja (Maia et al., 2011).

Da li će se kod ljudi razviti posttraumatski stresni poremećaj zavisi od mnogih faktora. Jedan od njih je i strategija suočavanja sa stresom. S obzirom na posao kojim se bave preovladavanje stresa je proces koji policijski službenici svakodnevno koriste. Veoma je važno adekvatno suočavanje sa stresom, jer stres može narušiti kvalitet obavljanja posla, ali i zdravlje policijskih službenika. Strategije suočavanja mogu se podijeliti u dvije grupe: adaptivne i maladaptivne. U adaptivne strategije se ubraja strategija usmjerena na emocije, dok u maladaptivne strategije se ubrajaju strategija usmjerena na problem i strategija izbjegavanja. Jelaš i sar. (2014) pokazali su da policijski službenici najviše koriste maladaptivne načine suočavanja sa stresom, tačnije strategiju izbjegavanja. Upravo ova strategija dovodi do niza nepoželjnih posljedica po policijske službenike. Policijski službenici koji koriste ovu strategiju suočavanja vremenom počinju da se udaljavaju od drugih ljudi, konzumiraju alkohol, cigarete i psihoaktivne supstance (Anderson et al., 2002). Koristeći svakodnevno strategiju izbjegavanja policijski službenici postaju podložniji oboljevanju od posttraumatskog stresnog poremećaja.

Značajnu ulogu u doživljaju stresa i nastanku posttraumatskog stresnog poremećaja kod policijskih službenika imaju i različite osobine ličnosti. Neuroticizam kao osobina ličnosti veže se za razvoj posttraumatskog stresnog poremećaja (Pejušković, 2013).

Osobe koje imaju izražen neuroticizam sklone su depresivnosti, anksioznosti, ljutnji, povređenost i imaju slabije kapacitete za prevladavanje stresa, što se vezuje uz stresne poslove kao što je i posao policijskih službenika. Istraživanja su pokazala da kod policijskih službenika koji imaju naglašenu ovu osobinu ličnosti javljaju se simptomi posttraumatskog stresnog poremećaja (Maia et al., 2011).

Posao policijskih službenika mnogo je specifičniji i drugačiji od ostalih poslova. Svakodnevno izlaganje stresu koji nosi terenski posao, rad u turnusu, noćni rad, stalna opreznost za svoj i tuđi život može dovesti do sagorijevanja na radu (Tot, 2008). Sagorijevanje na radu dovodi do pada motivacije, iscrpljenosti, fizičkog umora, zasićenosti poslom, ranijim odlaskom u penziju, a ima i negativne posljedice na fizičko i psihičko zdravlje policijskih službenika (Tot, 2008).

PROBLEM ISTRAŽIVANJA

Iščitavanjem literature uvidjela sam da su oblasti posttraumatskog stresnog poremećaja, osobina ličnosti, strategija suočavanja sa stresom i sagorijevanja na radu veoma istraživane komponente u različitim oblastima života i rada, kao i na različitim populacijama. Postoje mnogobrojna istraživanja u okviru ovih oblasti koja su sprovedena upravo na populaciji policijskih službenika (Tot, 2008; Pejušković, 2013; Jelaš i sar., 2014; Anderson et al., 2002; Maia et al., 2011). Istraživanja su većinom sprovedena na američkom području. Neka od njih su sprovedena i u Evropi, međutim, u našoj zemlji ovoj populaciji nije posvećena posebna pažnja, pa istraživanja u ovim oblastima skoro i da nema. Zbog nedostatka tih informacija odlučila sam da svoje istraživanje sprovedem u okviru ove oblasti.

Prema tome, osnovni problem ovog istraživanja jeste izvršiti procjenu prisustva simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja na populaciji policijskih službenika i ispitati povezanost posttraumatskog stresnog poremećaja sa strategijama suočavanja, osobinama ličnosti i dimenzijama sagorijevanja.

CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Ovo istraživanje ima sljedeće specifične ciljeve:

1. Ispitati u kojoj mjeri je posttraumatski stresni poremećaj prisutan u populaciji policijskih službenika koji obavljaju terenske poslove, u odnosu na osobe koje obavljaju kancelarijsko-administrativne poslove.
2. Ispitati odnos između posttraumatskog stresnog poremećaja i dimenzija ličnosti kod policijskih službenika koji obavljaju terenski posao i osoba koje obavljaju kancelarijsko-administrativne poslove.
3. Ispitati odnos između posttraumatskog stresnog poremećaja, strategija suočavanja sa stresom i dimenzija sagorijevanja kod policijskih službenika koji obavljaju terenski posao i osoba koje obavljaju kancelarijsko-administrativne poslove.
4. Utvrditi razlike u strategijama suočavanja sa stresom i dimenzijama sagorijevanja kod policijskih službenika koji obavljaju terenski posao i osoba koje obavljaju kancelarijsko-administrativne poslove.

5. Ispitati odnos između godina starosti ispitanika, dužine radnog staža i izloženosti životnim opasnostima u obavljanju službene dužnosti i prisustva simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja kod policijskih službenika.

Praktični cilj ogleda se u prevenciji i očuvanju mentalnog zdravlja policijskih službenika koja bi se sprovodila kroz edukaciju o načinu doživljavanja i efikasnim načinima suočavanja sa stresnim događajima u obavljanju profesionalne djelatnosti.

HIPOTEZE

H1: Zbog prirode profesionalne djelatnosti i izlaganja stresorima očekuje se da će prisustvo simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja biti izraženije kod policijskih službenika koji obavljaju terenske poslove u odnosu na osobe koje se bave kancelarijsko-administrativnim poslovima. Hipoteza je postavljena na osnovu više empirijskih istraživanja (Orlovići sar., 2005; Komarovskaya et al., 2011; Maia et al., 2011) koja su pokazala da je sve veći stepen prisustva simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja kod policijskih službenika, te da je povezan sa prirodom same profesije koja je ujedno i glavni izvor stresa.

H2: Postoji pozitivna povezanost između posttraumatskog stresnog poremećaja i emocionalnosti kao dimenzije ličnosti. Istraživanja su pokazala da osobe sa neurotičnom crtom ličnosti podložnije su većem stepenu prisustva simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja (Maia et al., 2011; Pejušković, 2013). Očekuje se jača pozitivna veza kod policijskih službenika koji su zbog terenskog rada izloženi većoj stresogenosti.

H3: Postoji pozitivna povezanost između posttraumatskog stresnog poremećaja sa strategijama suočavanja i dimenzijama sagorijevanja. Očekuje se da će policijski službenici koji obavljaju terenski posao biti skloniji korištenju strategije izbjegavanja zbog prirode svog posla u odnosu na osobe koje se bave kancelarijsko-administrativnim poslovima, a samim tim su skloniji prisustvu simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja. Takođe, očekuje se da će policijski službenici koji obavljaju terenske poslove imati veći stepen sagorijevanja na radu u odnosu na osobe koje se bave kancelarijsko-administrativnim poslovima, a ujedno sa većim stepenom sagorijevanja će biti i podložniji prisustvu simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja. Navedeno pretpostavljam na osnovu istraživanja koja su pokazala da su policijski službenici skloni korištenju maladaptivnih strategija, kao i sagorijevanju na radu zbog svakodnevne izloženost stresorima i teškim uslovima rada koji nosi posao sam po sebi,

a sve to dovodi do prisustva simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja (Jelaš i sar., 2014; Tot, 2008).

H4: Postoji razlika u strategijama suočavanja i dimenzijama sagorijevanja između dvije grupe ispitanika: policijskih službenika koji obavljaju terenski posao i osoba koje obavljaju kancelarijsko-administrativne poslove. Istraživanja su pokazala da osobe koje su svakodnevno izložene velikom stepenu stresa na poslu, sklonije su korištenju maladaptivnih strategija suočavanja i sagorijevanju na radu (Tot, 2008; Jelaš i sar., 2014). Očekuje se veći stepen sagorijevanja na radu kao i korištenje maladaptivnih strategija suočavanja kod policijskih službenika koji obavljaju terenski posao zbog veće izloženosti različitom broju stresora.

H5: Postoji pozitivna povezanost između godina starosti ispitanika i prisustva simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja. Zatim, pozitivna veza se očekuje i između izloženosti životnim opasnostima u obavljanju službene dužnosti i prisustva simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja, dok se negativna veza očekuje između godina radnog staža i prisustva simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja. Navedeno pretpostavljam na osnovu istraživanja koje je pokazalo da na pojavu prisustva simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja pored traumatskog događaja mogu da utiču i učestalost stresora i godine starosti (Pejušković, 2003).

METOD

Pregled istraživanja

U navedenom radu su zastupljena dva tipa nacrtu. Riječ je o bivarijantnom frekvencijskom nacrtu koji se koristio u analizi odnosa između kategorija radnog mjesta i prisustva/odsustva simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja. Varijantsni nacrt je bio prisutan u analizi odnosa između kategorije radnog mjesta sa kategorijama strategija suočavanja sa stresom, sagorijevanja na radu i osobina ličnosti.

Uzorak istraživanja

Uzorak istraživanja činili su policijski službenici, zaposlenici pošte i željeznice koji obavljaju kancelarijsko-administrativne poslove i policijski službenici koji obavljaju terenske poslove. Istraživanje je sprovedeno na području grada Doboja i Modriče. Ukupan broj ispitanika je 300, od toga njih 150 koji obavljaju kancelarijsko-administrativne poslove, a druga polovina terenske poslove. Uzorak je obuhvatao oba pola, od toga 245 (81.7%) ispitanika muškoga pola. Godine starosti ispitanika kretale su se između 20 i 60 godina (prosječna starost ispitanika na cijelom uzorku je 43.28 godina), dok su se godine radnog staža kretale od 1 do 42 godine (prosječna godina staža na cijelom uzorku je 20.94 godina). Od 150 ispitanika koji obavljaju kancelarijsko-administrativne poslove njih 61 (ili 40.6%) je prethodno radilo terenske poslove u vremenskom trajanju od 1 do 21 godine (prosječna godina prethodnog terenskog rada za ovaj poduzorak iznosi 11.71). U tu grupu od 61 ispitanika se ubrajaju i policijski službenici ali i radnici pošte i željeznice. Ukupno 152 (50.7%) ispitanika su izjavila da su bili učesnici rata, od kojih njih 75 obavlja terenske poslove, dok ostali obavljaju kancelarijsko-administrativne poslove. Struktura uzoraka i deskriptivne mjere date su u tabelama u prilogu (Tabela 1p, 2p, 3p).

Tabela 1. Struktura uzorka prema polu i vrsti posla

Pol	Kancelarijsko-administrativni posao	Terenski posao sa ljudima
Muški	99	146
Ženski	51	4
N	150	150

Instrumenti

U istraživanju je korišten Harvard trauma upitnik, Indikator strategija prevladavanja, inventar ličnosti HEXACO-24, Kopenhagen upitnik sagorijevanja i upitnik sa demografskim podacima. Upitnici su kompletirani u jednu formu i popunjavani ručno.

1. *Harvard trauma upitnik* – (*Harvard Trauma Questionnaire -HTQ, 1998*). Harvard upitnik je upitnik koji ispituje prisustvo posttraumatskih simptoma. Instrument je razvijen

kroz saradnju programa Harvarda i udruženja za zaštitu mentalnog zdravlja stručnjaka Bosne i Hercegovine i Hrvatske u cilju ispitivanja posttraumatskih simptoma kao posljedice ratnih dešavanja na tim prostorima. Upitnik se sastoji od 40 ajtema, a raspon odgovora je predstavljen na četvorostepenoj Likertovoj skali od 1 = nimalo do 4 = vrlo jako. Neke od tvrdnji skale glase: „Ponavljaju Vam se misli ili sjećanja na najteže ili zastrašujuće događaje“, „Imate probleme sa spavanjem“. Rezultat koji je viši od 2.5 za prvih šesnaest ajtema smatra se pozitivnim za prisustvo simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja, dok rezultat koji je viši od 2.5 za svih četrdeset ajtema ukazuje na disfunkcionalnost osobe usljed prisustva simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja. U prethodnom istraživanju vrijednost Cronbachove alfe iznosila je .78 (Babić i sar., 2010). U ovom istraživanju vrijednost Cronbachove alfe iznosi .96, što ukazuje na visoku pouzdanost.

2. *Indikator strategija prevladavanja - (Coping Strategy Indicator – CSI: Amirkhan, 1990).* Instrument CSI sačinjen je od 33 ajtema i mjeri tri nezavisne dimenzije: usmjerenost na problema, traženje socijalne podrške i izbjegavanje problema. Neke od tvrdnji skale glase: „Posvetili svu svoju pažnju na rješavanje problema“, „Potražili prijatelja da Vam pomogne da se osjećate bolje u vezi sa problemom“, „Izbjegavali susrete sa ljudima uopšte“. Ovaj instrument zahtjeva od ispitanika da prvo napišu jednu situaciju (problem zbog koga su bili zabrinuti) u kojoj su se našli u prethodnih 6 mjeseci. Nakon toga ispitanik bira jednu od tri alternativne na trostepenoj Likertovoj skali od 1 = uopšte ne do 3 = da. U prethodnom istraživanju pouzdanost za cijelu skalu iznosi .82, za supskalu traženje socijalne podrške $\alpha = .88$, usmjerenost na problem $\alpha = .85$, za supskalu izbjegavanje $\alpha = .69$ na granici prihvatljivosti (Žuljević i Jerković, 2011). U ovom istraživanju pouzdanost za cijelu skalu iznosi .84, za supskalu traženje socijalne podrške $\alpha = .85$, usmjerenost na problem $\alpha = .88$, za supskalu izbjegavanje $\alpha = .80$. Na osnovu dobijenih vrijednosti možemo zaključiti da su dobijene nešto više vrijednosti pouzdanosti u odnosu na prethodno istraživanje, osim na supskali traženje socijalne podrške.

3. *HEXACO-24 - (Brief HEXACO Inventory – BHI: De Vries, 2013).* HEXACO-24 je upitnik kojim se mjere različite dimenzije ličnosti. Dimenzije koje mjeri HEXACO-24 su: iskrenost-poniznost (H), emocionalnost (E), ekstraverzija (X), saradljivost (A), savjesnot (C) i otvorenost ka iskustvu (O). Ova verzija upitnika sadrži 24 ajtema, na petostepenoj Likertovoj skali od 1 = uopšte se ne slažem do 5 = u potpunosti se slažem. Neke od tvrdnji skale glase: „Ne mogu tek tako da slažem“, „Plašim se osjećaja bola“, „Niko ne voli da priča sa mnom“,

„Često kritikujem druge”, „Kada radim, vrlo sam precizan/na”, „Mislim da je nauka dosadna”. U prethodnom istraživanju pokazalo se da BHI skale imaju nešto nižu pouzdanost .55 za H, .54 za E, .69 za X, .53 za A, .61 za C i .60 za O, ali se pokazao dobar u stabilnosti test-retesta (De Vries, 2013). U ovom istraživanju BHI skale imaju pouzdanost .45 za H, .56 za E, .43 za X, .36 za A, .51 za C i .28 za O. Na osnovu ovih vrijednosti možemo zaključiti da skale imaju nisku pouzdanost, ali i nižu pouzdanost u odnosu na prethodno istraživanje, osim na skali emocionalnost.

4. *Kopenhagen upitnik sagorijevanja – (Copenhagen Burnout Inventory – CBI: Kristensen et al., 2005)*. Upitnik CBI je upitnik koji mjeri tri dimenzije sagorijevanja na radu. Sastoji se od 19 ajtema, i tri nezavisne dimenzije: lično sagorijevanje, sagorijevanje u vezi sa poslom i sagorijevanje zbog rada sa ljudima. Raspon odgovora dat je na Likertovoj petostepenoj skali od 1 = skoro nikada do 5 = vrlo često. Neke od tvrdnji skale glase: „Koliko često se osjećate umorni?”, „Da li je Vaš posao emocionalno iscrpljujući”, „Da li rad s klijentima crpi Vašu energiju?”. U prethodnom istraživanju Cronbachova alfa je iznosila .85 (Kristensen et al., 2005). U ovom istraživanju dobijena vrijednost Cronbachove alfe iznosi .93, što ukazuje na veću pouzdanost u odnosu na prethodno istraživanje.

Upitnik sa demografskim podacima činila su pitanja otvorenog tipa vezana za pol, starost ispitanika, godine radnog staža, radno mjesto, prethodno radno mjesto, godine rada na terenskim poslovima, izloženost životnim opasnostima, izloženost različitim stresorima i učešće u ratu.

Varijable

Nezavisne varijable:

1. Pol – kategorička varijabla, izražena u dva nivoa (muško/žensko)
2. Starost ispitanika – numerička varijabla, predstavljena odgovorom na pitanje o godini rođenja
3. Godine staža – numerička varijabla, predstavljena odgovorom na pitanje o broju godina radnog staža
4. Radno mjesto – kategorička varijabla, izražena u tri kategorije (kancelarijsko-administrativni, terenski posao sa ljudima i nešto drugo)

5. Prethodno radno mjesto – kategorička varijabla, izražena u dva nivoa na osnovu toga da li je osoba prethodno radila terenske poslove ili nije (da/ne)
6. Godine rada na terenu – numerička varijabla, predstavljena odgovorom na pitanje o broju godina provedenih u obavljanju radnih zadataka na terenu – terenskih poslova
7. Izloženost životnim opasnostima – numerička varijabla, izražena u pet kategorija (nikada, rijetko, ponekad, često i skoro uvijek)
8. Izloženost različitim stresorima – numerička varijabla, izražena u pet kategorija (nikada, rijetko, ponekad, često i skoro uvijek)
9. Učešće u ratu – kategorička varijabla, izražena u dva nivoa (da/ne)

Zavisne varijable:

1. Posttraumatski stresni poremećaj – kategorička varijabla, prisustvo posttraumatskog stresa je operacionalizovano putem Harvard upitnika procjene pri čemu se vrijednosti iznad 2.5 za prvih 16 ajtema upitnika smatra značajnim za prisustvo posttraumatskog stresa, dok vrijednost iznad 2.5 za svih 40 ajtema ukazuje na disfunkcionalnost osobe.
2. Strategije suočavanja sa stresom – numerička varijabla, operacionalizovana putem upitnika Indikatora strategija prevladavanja, predstavljena pomoću 33 ajtema, koja ukazuju na tri dimenzije strategija, a to su: strategija rješavanja problema, strategija izbjegavanja i strategija traženja socijalne podrške.
3. Karakteristike ličnosti – numerička varijabla, operacionalizovana putem upitnika HEXACO-24, predstavljena pomoću 24 ajtema koja obrazuju 6 osnovnih faktora ličnosti, a to su: emocionalnost, ekstraverzija, otvorenost ka iskustvu, savjesnost, prijatnost i iskrenost-poniznost.
4. Sagorijevanje na radu – numerička varijabla, operacionalizovana putem Kopenhagen upitnika sagorijevanja, predstavljena preko 19 ajtema koji ukazuju na 3 dimenzije sagorijevanja i to: lično sagorijevanje, sagorijevanje u vezi sa poslom i sagorijevanje zbog rada sa ljudima.

Procedura ispitivanja

U dogovoru sa portparlokom Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske dostavila sam upitnike unutar policijskih stanica u Modriči, Stanarima i Podnovlju. Upitnike u ovim policijskim stanicama primjenjivalo je nadređeno osoblje. Unutar policijskih stanica, pošte i željeznice u Doboju, upitnici su primjenjivani zajedno od strane nadređenog osoblja i

anketara u dogovorenim vremenskim terminima. Učešće u istraživanju bilo je dobrovoljno i anonimno. Učesnici su prije procesa ispitivanja dobili sva uputstva neophodna za popunjavanje svakog upitnika. Ispitivanje je vršeno u malim grupama za vrijeme pauze u okviru radnog vremena. Ispitanicima je ukazano i na mogućnost da u svakom trenutku mogu prekinuti popunjavanje ukoliko se ne osjećaju ugodno, zatim ukoliko im nešto nije jasno da će im se dodatno objasniti, te da će se njihovi podaci koristiti isključivo u svrhu istraživanja.

Statistička obrada

Prikupljeni podaci su uneseni u napravljenu matricu na osnovu definisanog šifrnika napravljenog po ugledu na upitnik istraživanja. Za obradu podataka koristio se statistički softver SPSS, verzija 24.

Prvi dio analize predstavljaju mjere deskriptivne statistike za varijable u istraživanju. Ove mjere uključuju frekvencije pojedinih odgovora vezano za varijable kategoričkog tipa (u rasponu u kojem su vrijednosti zadate upitnikom), te vrijednosti aritmetičke sredine, standardne devijacije, skjunisa i kurtozisa, uz minimalne i maksimalne vrijednosti, za varijable numeričkog tipa.

Statistika zaključivanja obuhvatala je primjenu hi-kvadrat testa, kojim su se poredili uticaj radnog mjesta na prisustvo simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja, te primjenu t-testa za nezavisne uzorke, u cilju analize razlika između pojedinaca sa ili bez simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja po dimenziji emocionalnosti, dimenzijama sagorijevanja i suočavanja sa stresom, godina starosti, godina radnog staža i izloženosti životnim opasnostima. Takođe, t-test za nezavisne uzorke primjenjivao se u svrhu analize razlika između grupa policijskih službenika koji obavljaju terenske poslove i zaposlenih koji obavljaju kancelarijsko-administrativne poslove, po dimenzijama sagorijevanja i dimenzijama suočavanja sa stresom.

REZULTATI

Procjena učestalosti posttraumatskog stresnog poremećaja kod policijskih službenika

Na uzorku od 300 ispitanika, njih 13 je navelo da nikada nije bilo izloženo stresorima na radnom mjestu. Poredeći dvije grupe ispitanika iz Tabele 2. možemo vidjeti da kancelarijsko-administrativni radnici češće su navodili odgovore rijetko (8.7%) i ponekada (46.0%) u odnosu na policijske službenike koji obavljaju terenski posao. Međutim, policijski službenici koji obavljaju terenski posao češće su navodili odgovore često (42.7%) i skoro uvijek (12.6%), što ukazuje da je izloženost stresorima na radu učestalija kod policijskih službenika koji obavljaju terenske poslove.

Tabela 2. Učestalost izloženosti stresorima na radu poduzoraka ispitanika (f/%)

Izloženost stresorima na radnom mjestu		posao		
		Kancelarijsko-administrativni	Terenski	Ukupno
Nikada	f	6	7	13
	%	4.0	4.7	
Rijetko	f	13	11	24
	%	8.7	7.3	
Ponekad	f	69	49	118
	%	46.0	32.7	
Često	f	53	64	117
	%	35.3	42.7	
Skoro uvijek	f	9	19	28
	%	6.0	12.6	
UKUPNO		150	150	300

Tabela 3. Odnos ispitanika po skorovima na Harvard upitniku traumatskih iskustava

	<i>F</i>	%
Nije prisutan PTSP	265	88.3
Prisutan PTSP	35	11.7
N	300	100.0

Na ukupnom uzorku od 300 ispitanika, kod 35 ispitanika nalaze se simptomi posttraumatskog stresnog poremećaja. Grupu od 35 ispitanika, čine 25 ispitanika koji obavlja terenske poslove, a ostali kancelarijsko-administrativne poslove. Od 10 ispitanika koji trenutno obavljaju kancelarijsko-administrativne poslove i imaju simptome PTSP-a, njih troje je prethodno radilo na terenu. Prisustvo simptomi PTSP-a ispitivano je Harvard upitnikom na prvih 16 ajtema. U daljoj obradi rezultata ispitanici sa simptomima PTSP-a obuhvatali su svih 35 ispitanika.

Tabela 4. Značajnost povezanosti PTSP-a i vrste posla

χ^2	<i>p</i>	ϕ
6.34	.012	.156

Primjenom hi kvadrat testa nezavisnosti (uz korekciju neprekidnosti prema Haviland, 1990) dobijena je značajna veza između prisustva značajnog skora na upitniku HDI (Harvard Trauma Inventory) i vrste posla koji ispitanici obavljaju (terenski ili kancelarijski), $\chi^2 (1, N=300) = 6.34$, $p < .012$, $\phi = .156$. Prema rezultatima 16.7% ispitanika koji su obavljali terenske poslove su imali simptome PTSP-a u poređenju sa 6.7% onih koji obavljaju kancelarijsko-administrativne poslove.

Povezanost posttraumatskog stresnog poremećaja i emocionalnosti kao dimenzije ličnosti

U Tabeli 5. prikazani su parametri koji se odnose na dimeznije ličnosti, na uzorku od 300 ispitanika. Najviša aritmetička vrijednost dobijena je na dimenzijama savjesnost ($M = 3.81$) i ekstraverzija ($M = 3.76$), dok je najniža vrijednost dobijena na dimenziji emocionalnost ($M = 2.91$).

Tabela 5. Rezultati deskriptivne statistike za dimenzije ličnosti mjerene upitnikom BHI (Brief HEXACO Inventory)

Dimenzije ličnosti	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>Skjunis</i>	<i>Kurtozis</i>
Iskrenost-Poniznost	300	3.58	.693	1.25	5.00	-.064	-.085
Emocionalnost	300	2.91	.552	1.50	4.50	.077	.363
Ekstraverzija	300	3.76	.629	2.00	5.00	-.089	-.111
Prijatnost	300	3.17	.618	1.00	4.75	-.256	.583
Savjesnost	300	3.81	.643	1.00	5.00	-.441	.704
Otvorenost	300	3.24	.579	1.50	5.00	-.102	.328

U Tabeli 6. prikazani su parametri koji se odnose na dimeznije ličnosti kancelarijsko-administrativnih radnika i terenskih radnika. Iz tabele vidimo da je najviša aritmetička vrijednost za kancelarijsko-administrativne radnike dobijena na dimenzijama savjesnost ($M= 3.94$) i ekstraverzija ($M= 3.77$), dok je najniža vrijednost dobijena na dimenziji emocionalnost ($M= 2.97$). Kod terenskih radnika najviša aritmetička vrijednost dobijena na dimenzijama ekstraverzija ($M= 3.74$) i savjesnost ($M= 3.69$), dok je najniža vrijednost dobijena na dimenziji emocionalnost ($M= 2.86$).

Tabela 6. Rezultati deskriptivne statistike za dimenzije ličnosti između poduzoraka ispitanika

	Posao	Isk-Pon	Emoc	Eks	Prij	Savj	Otv
<i>N</i>	kancelarijski	150	150	150	150	150	150
	terenski	150	150	150	150	150	150
<i>M</i>	kancelarijski	3.68	2.97	3.77	3.15	3.94	3.37
	terenski	3.49	2.86	3.74	3.18	3.69	3.11
<i>SD</i>	kancelarijski	0.68	0.58	0.59	0.67	0.66	0.48
	terenski	0.69	0.51	0.66	0.55	0.61	0.64
<i>Min</i>	kancelarijski	1.25	1.75	2	1.25	1	1.75
	terenski	2	1.5	2	1	1.75	1.5
<i>Max</i>	kancelarijski	5	4.5	5	4.75	5	4.5
	terenski	5	4	5	4.5	5	5

U cilju provjere razlika između ispitanika koji imaju izražene simptome PTSP-a i onih koji nemaju (prema upitniku HDI) primjenom t-testa za nezavisne uzorke provjereno je da li postoje razlike na dimenziji emocionalnosti upitnika BHI (Brief HEXACO Inventory). Rezultati su prikazani u Tabeli 4p. koja se nalazi u prilogu.

Podaci pokazuju da nije utvrđena značajna razlika u rezultatima kod ispitanika sa simptomima PTSP-a ($M= 3.07$, $SD= .52$) i onih koji nemaju simptome PTSP-a ($M= 2.89$,

$SD = .55$) na dimenziji emocionalnosti, vrijednost t-koeficijenta je iznosila $t(298) = -1.88$, $p < .061$.

Posttraumatski stresni poremećaj, strategije suočavanja sa stresom i sagorijevanje na radu

Razlika između ispitanika sa i bez prisustva simptoma PTSP-a prema dimezijama sagorijevanja

U cilju provjere razlika između ispitanika koji imaju prisustvo simptoma PTSP-a i onih koji nemaju (prema upitniku HDI) primjenili smo t-test za nezavisne uzorke da provjerimo da li postoje razlike na dimenzijama sagorijevanja upitnika CBI (Copenhagen Burnout Inventory). Dobijeni podaci prikazani su u Tabeli 7.

Tabela 7. Značajnost razlika između ispitanika sa prisustvom simptoma PTSP-a i bez simptoma PTSP-a na dimenzijama sagorijevanja

Dimenzije sagorijevanja	Grupa ispitanika	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Lično sagorijevanje	Sa simptomima PTSP-a	3.54	.71	-8.47	.001
	Bez simptoma PTSP-a	2.52	.66		
Sagorijevanje u vezi sa poslom	Sa simptomima PTSP-a	3.54	.72	-8.06	.001
	Bez simptoma PTSP-a	2.64	.61		
Sagorijevanje zbog rada sa ljudima	Sa simptomima PTSP-a	3.48	.81	-8.05	.001
	Bez simptoma PTSP-a	2.47	.68		

Podaci ukazuju da je utvrđena značajna razlika u rezultatima kod ispitanika sa prisustvom simptoma PTSP-a ($M = 3.54$, $SD = .71$) i onih koji nemaju simptome PTSP-a ($M = 2.52$, $SD = .66$) na dimenziji lično sagorijevanje, vrijednost t-koeficijenta je iznosila $t(298) = -8.47$, $p < .001$. Isto je utvrđeno za dimenziju sagorijevanje u vezi sa poslom, uz vrijednost $t(298) = -8.06$, $p < .001$, gdje je postojala značajna razlika između ispitanika sa prisustvom simptomima PTSP-a ($M = 3.54$, $SD = .72$) i ispitanika koji nemaju simptome PTSP-a ($M = 2.64$, $SD = .61$). Značajna razlika je nađena između ispitanika sa prisustvom simptomima PTSP-a ($M = 3.48$, $SD = .81$) i onih koji nemaju simptome PTSP-a ($M = 2.47$, $SD = .68$) na dimenziji sagorijevanje zbog rada sa ljudima, vrijednost t koeficijenta je iznosila $t(298) = -8.05$, $p < .001$.

Razlika između ispitanika sa i bez prisustva simptoma PTSP-a prema dimenzijama strategija suočavanja sa stresom

U cilju provjere razlika između ispitanika koji imaju izražene simptome PTSP-a i onih koji nemaju (prema upitniku HDI) primjenili smo t-testa za nezavisne uzorke, gdje je provjereno da li postoje razlike na dimenzijama strategija suočavanja sa stresom upitnika CSI (Coping Strategy Indicator). Dobijeni podaci prikazani su u Tabeli 8.

Tabela 8. Značajnost razlika između ispitanika sa prisustvom simptoma PTSP-a i bez simptoma PTSP-a na dimenzijama strategija suočavanja

Dimenzije strategija suočavanja	Grupa ispitanika	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Rješavanje problema	Sa simptomima PTSP-a	1.89	.52	-5.76	.001
	Bez simptoma PTSP-a	1.48	.37		
Traženje socijalne podrške	Sa simptomima PTSP-a	2.10	.48	-3.82	.001
	Bez simptoma PTSP-a	1.81	.40		
Izbjegavanje	Sa simptomima PTSP-a	1.99	.31	3.86	.001
	Bez simptoma PTSP-a	2.25	.38		

Podaci ukazuju na značajnu razliku u rezultatima kod ispitanika sa prisustvom simptoma PTSP-a ($M = 1.89$, $SD = .52$) i onih koji nemaju simptome PTSP-a ($M = 1.48$, $SD = .37$) na dimenziji rješavanje problema, vrijednost t-koeficijenta je iznosila $t(38,715) = -5.76$, $p < .001$. Isto je utvrđeno za dimenziju traženje socijalne podrške, uz vrijednost $t(298) = -3.82$, $p < .001$, gdje je postojala značajna razlika između ispitanika sa prisustvom simptomima PTSP-a ($M = 2.10$, $SD = .48$) i ispitanika koji nemaju simptome PTSP-a ($M = 1.81$, $SD = .40$). Značajna razlika je utvrđena između ispitanika sa prisustvom simptomima PTSP-a ($M = 1.99$, $SD = .31$) i onih koji nemaju simptome PTSP-a ($M = 2.25$, $SD = .38$) na dimenziji izbjegavanje, vrijednost t koeficijenta je iznosila $t(298) = 3.86$, $p < .001$.

Razlike u strategijama suočavanja sa stresom i dimenzijama sagorijevanja na radu u pogledu vrste posla

Razlike u pogledu dimenzija sagorijevanja na radu između poduzoraka ispitanika

U cilju provjere razlika između ispitanika koji obavljaju kancelarijsko-administrativne poslove i onih koji obavljaju terenske poslove primjenili smo t-test za nezavisne uzorke, gdje

je provjereno da li postoje razlike na dimenzijama sagorijevanja upitnika CBI (Copenhagen Burnout Inventory). Dobijeni podaci prikazani su u Tabeli 9.

Tabela 9. Značajnost razlika između poduzoraka ispitanika na dimenzijama sagorijevanja

Dimenzije sagorijevanja	Vrsta posla	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Lično sagorijevanje	Rad na terenu	2.71	.81	-1.83.	.067
	Kancelarijsko-administrativni posao	2.56	.66		
Sagorijevanje u vezi sa poslom	Rad na terenu	2.86	.75	-3.02	.003
	Kancelarijsko-administrativni posao	2.62	.59		
Sagorijevanje zbog rada sa ljudima	Rad na terenu	2.66	.82	-1.79	.073
	Kancelarijsko-administrativni posao	2.50	.70		

Podaci ukazuju da nije utvrđena značajna razlika u rezultatima kod ispitanika koji rade u kancelariji ($M = 2.56$, $SD = .66$) i onih koji rade na terenu ($M = 2.71$, $SD = .81$) na dimenziji lično sagorijevanje, vrijednost t-koeficijenta je iznosila $t(298) = -1.83$, $p < .067$. Razlika je utvrđena za dimenziju sagorijevanje u vezi sa poslom, uz vrijednost $t(298) = -3.02$, $p < .003$. Prosječne vrijednosti policijskih službenika koji rade terenske poslove ($M = 2.86$, $SD = .75$) na dimenziji sagorijevanje u vezi sa poslom su statistički značajno više u odnosu na ispitanike koji vrše kancelarijsko-administrativne poslove ($M = 2.62$, $SD = .59$). Značajna razlika između ispitanika koji rade u kancelariji ($M = 2.50$, $SD = .70$) i onih koji rade na terenu ($M = 2.66$, $SD = .82$) na dimenziji sagorijevanje zbog rada sa ljudima, nije utvrđena, vrijednost t koeficijenta je iznosila $t(298) = -1.79$, $p < .073$.

Tabela 10. Rezultati deskriptivne statistike za dimenzije sagorijevanja mjerene upitnikom CBI (Copenhagen Burnout Inventory)

	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>Skjunis</i>	<i>Kurtozis</i>
Lično sagorijevanje	300	2.64	0.750	1.00	4.83	.435	.478
Sagorijevanje u vezi s poslom	300	2.75	0.688	1.00	5.00	.402	.603
Sagorijevanje zbog rada sa ljudima	300	2.59	0.768	1.00	5.00	.395	.580

U tabeli 10. prikazani su parametri za dimenzije sagorijevanja, na uzorku od 300 ispitanika. Najviša aritmetička vrijednost dobijena je na dimenziji sagorijevanje u vezi sa poslom ($M = 2.75$), dok je najniža vrijednost dobijena na dimenziji sagorijevanje zbog rada sa ljudima ($M = 2.59$).

Razlike u strategijama suočavanja sa stresom na radu u odnosu na vrstu posla

U cilju provjere razlika između ispitanika koji obavljaju kancelarijsko-administrativne poslove i onih koji obavljaju terenske poslove primjenili smo t-test za nezavisne uzorke, gdje je provjereno da li postoje razlike na dimenzijama strategija suočavanja upitnika CSI (Coping Strategy Indicator). Dobijeni podaci prikazani su u Tabeli 11.

Tabela 11. Značajnost razlika između poduzoraka na dimenzijama strategija suočavanja

Dimenzije strategija suočavanja	Vrsta posla	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Rješavanje problema	Rad na terenu	1.56	.42	-1.49	.137
	Kancelarijsko-administrativni posao	1.49	.41		
Traženje socijalne podrške	Rad na terenu	1.85	.43	-.17	.862
	Kancelarijsko-administrativni posao	1.84	.40		
Izbjegavanje	Rad na terenu	2.15	.39	3.26	.001
	Kancelarijsko-administrativni posao	2.29	.36		

Podaci ukazuju da nije utvrđena značajna razlika u rezultatima kod ispitanika koji obavljaju kancelarijske poslove ($M = 1.49$, $SD = .41$) i onih koji obavljaju terenske poslove ($M = 1.56$, $SD = .42$) na dimenziji rješavanje problema, vrijednost t-koeficijenta je iznosila $t(298) = -1.49$, $p < .137$. Isto je utvrđeno za dimenziju traženje socijalne podrške, uz vrijednost $t(298) = -.17$, $p < .862$, gdje nije postojala značajna razlika između ispitanika koji rade u kancelariji ($M = 1.84$, $SD = .40$) i ispitanika koji rade na terenu ($M = 1.85$, $SD = .43$). Značajna razlika je nađena između ispitanika koji rade u kancelariji ($M = 2.29$, $SD = .36$) i onih koji rade na terenu ($M = 2.15$, $SD = .39$) na dimenziji izbjegavanje, vrijednost t-koeficijenta je iznosila $t(298) = 3.26$, $p < .001$.

Tabela 12. Rezultati deskriptivne statistike za dimenzije strategija suočavanja mjerene upitnikom CSI (Coping Strategy Indicator)

	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>Skjunis</i>	<i>Kurtozis</i>
Rješavanje problema	300	1.53	.419	1.00	2.91	.636	-.026
Traženje socijalne podrške	300	1.85	.421	1.00	3.00	.134	.119
Izbjegavanje	300	2.22	.387	1.00	2.91	-.412	.047

U tabeli 12. prikazani su parametri za dimenzije strategija suočavanja sa stresom, na uzorku od 300 ispitanika. Najviša aritmetička vrijednost dobijena je na dimenziji izbjegavanje ($M= 2.22$), dok je najniža vrijednost dobijena za dimenziju rješavanje problema ($M= 1.53$).

Razlika između kancelarijskih radnika koji su u prošlosti radili ili nisu radili terenske poslove prema dimenzijama strategija suočavanja sa stresom

U cilju provjere razlika između kancelarijskih radnika koji su radili terenske poslove u prošlosti i onih koji nikada nisu radili terenske poslove primjenili smo t-testa za nezavisne uzorke, gdje je provjereno da li postoje razlike na dimenziji emocionalnosti, dimenzijama sagorijevanja i dimenzijama strategija suočavanja.

Podaci pokazuju da između ovih ispitanika nije utvrđena statistički značajna razlika ni po jednoj dimenziji sagorijevanja, na dimenziji emocionalnosti niti na dvije dimenzije strategije suočavanja.

Statistički značajna razlika između kancelarijskih radnika koji su radili terenske poslove ($M= 2.36$, $SD= .36$) i onih koji nikada nisu radili terenske poslove ($M= 2.14$, $SD= .37$) utvrđena je samo na dimenziji izbjegavanje, upitnika strategija suočavanja, te je vrijednost t-testa iznosila $t(298)= 1.98$, $p< .049$.

Odnos između sociodemografskih karakteristika ispitanika sa posttraumatskim stresnim poremećajem i relevantnim dimenzijama

Razlika između ispitanika sa i bez prisustva simptoma PTSP-a po godinama starosti i godinama staža

U cilju provjere razlika između ispitanika koji imaju prisustvo simptoma PTSP-a i onih koji nemaju (prema upitniku HDI) primjenili smo t-testa za nezavisne uzorke, gdje je provjereno da li postoji razlika u godinama starosti i godinama staža između ove dvije grupe. Podaci pokazuju da nije utvrđena značajna razlika u rezultatima kod ispitanika sa prisustvom simptomima PTSP-a ($M= 44.26$, $SD= 8.65$) i onih koji nemaju simptome PTSP-a ($M= 43.15$, $SD= 8.71$) po godinama starosti, vrijednost t-koeficijenta je iznosila $t(298)= -706$, $p< .480$. Isto je utvrđeno za godine staža uz vrijednost $t(298)= -.274$, $p< .785$, gdje nije bilo značajne

razlike između ispitanika sa prisustvom simptomima PTSP-a ($M= 21.34$, $SD= 8.70$) i ispitanika koji nemaju simptome PTSP-a ($M= 20.89$, $SD= 9.34$).

Razlika između ispitanika sa i bez prisustva simptoma PTSP-a po dimenziji izloženosti životnim opasnostima i životnim stresorima

U cilju provjere razlika između ispitanika koji imaju prisustvo simptoma PTSP-a i onih koji nemaju (prema upitniku HDI) primjenili smo t-test za nezavisne uzorke, gdje je provjereno da li postoji razlika po dimenzijama izloženosti životnim opasnostima i izloženosti životnim stresorima.

Podaci pokazuju da nije utvrđena značajna razlika u rezultatima kod ispitanika sa prisustvom simptomima PTSP-a ($M= 2.46$, $SD= 1.01$) i onih koji nemaju simptome PTSP-a ($M= 2.72$, $SD=1.05$) po dimenziji izloženosti životnim opasnostima, vrijednost t-koeficijenta je iznosila $t(298)= 1.42$, $p< .156$. Isto je utvrđeno i za dimenziju izloženosti životnim stresorima uz vrijednost $t(298)= 0.68$, $p< .946$, gdje nije bilo značajne razlike između ispitanika sa prisustvom simptomima PTSP-a ($M= 3.40$, $SD= 1.28$) i ispitanika koji nemaju simptome PTSP-a ($M= 3.41$, $SD= .86$).

Tabela 13. Učestalost izloženosti životnim opasnostima na radu poduzoraka ispitanika (f/%)

Izloženost životnim opasnostima na radnom mjestu		posao		
		Kancelarijsko-administrativni	Terenski	Ukupno
Nikada	F	42	9	51
	%	28.0	6.0	
Rijetko	F	36	27	63
	%	24.0	18.0	
Ponekad	F	51	70	121
	%	34.0	46.7	
Često	F	17	40	57
	%	11.3	26.7	
Skoro uvijek	F	4	4	8
	%	2.7	2.7	
UKUPNO		150	150	300

Na uzorku od 300 ispitanika, njih 51 je navelo da nikada nije bilo izloženo životnim opasnostima na radnom mjestu. Poredeći dvije grupe ispitanika iz Tabele 13. možemo vidjeti da kancelarijsko-administrativni radnici češće su navodili odgovore nikada (28.0%) i rijetko (24.0%) u odnosu na policijske službenike koji obavljaju terenski posao. Međutim, policijski službenici koji obavljaju terenski posao češće su navodili odgovore ponekad (46.7%) i često (26.7%), što ukazuje da je izloženost životnim opasnostima na radu učestalija kod policijskih službenika koji obavljaju terenske poslove.

Polne razlike u pogledu određenih ispitivanih varijabli

Na osnovu t-testa za nezavisne uzorke provjereno je da li postoje razlike na dimenziji emocionalnosti, dimenzijama sagorijevanja i dimenzijama strategija suočavanja između ispitanika različitog pola.

Podaci pokazuju da između ispitanika različitog pola nije utvrđena statistički značajna razlika ni po jednoj dimenziji sagorijevanja niti na dimenzijama strategija suočavanja.

Statistički značajna razlika između muškaraca ($M= 2.83$, $SD= .51$) i žena ($M= 3.26$, $SD= .57$) utvrđena je dimenziji ličnosti emocionalnost, te je vrijednost t-testa iznosila $t(298)=-5.52$, $p< .001$.

Razlika između ispitanika učesnika rata i onih koji nisu učestvovali u ratu po određenim ispitivanim varijablama

Na osnovu t-testa za nezavisne uzorke provjereno je da li postoje razlike na dimenziji emocionalnosti, dimenzijama sagorijevanja i dimenzijama strategija suočavanja između ispitanika učesnika rata i onih koji nisu učestvovali u ratu.

Podaci pokazuju da između ispitanika učesnika rata i onih koji nisu učestvovali u ratu nije utvrđena statistički značajna razlika ni po jednoj dimenziji sagorijevanja, na dimenziji emocionalnosti niti na dvije dimenzije strategija suočavanja.

Statistički značajna razlika između učesnika rata ($M= 2.30$, $SD= .38$) i onih koji nisu učestvovali u ratu ($M=2.14$, $SD= .37$) utvrđena je samo na dimenziji izbjegavanje, upitnika strategija suočavanja te je vrijednost t-testa iznosila $t(298)= 3.75$, $p< .001$.

DISKUSIJA

U ovom istraživanju razmatran je posttraumatski stresni poremećaj kod policijskih službenika koji obavljaju terenske poslove u odnosu na one koji obavljaju kancelarijsko-administrativne poslove. Cilj istraživanja je bio da se ispita u kojoj mjeri je posttraumatski stresni poremećaj prisutan u populaciji policijskih službenika, zatim da se ispita odnos između posttraumatskog stresnog poremećaja i dimenzija ličnosti, odnos između posttraumatskog stresnog poremećaja, strategija suočavanja sa stresom i dimenzija sagorijevanja, zatim da se utvrde razlike u strategijama suočavanja sa stresom i dimenzijama sagorijevanja kod policijskih službenika i da se ispita odnos između godina starosti ispitanika, dužine radnog staža i izloženosti životnim opasnostima u obavljanju službene dužnosti i prisustva simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja.

Istraživanje je potvrdilo, odnosno odbacilo hipoteze na sljedeći način:

Procjena prisustva simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja kod policijskih službenika

Hipoteza koja govori u prilog tome da će posttraumatski stresni poremećaj biti izraženije kod policijskih službenika koji obavljaju terenske poslove u odnosu na osobe koje se bave kancelarijsko-administrativnim poslovima u ovom istraživanju je potvrđena. Pronađena je statistička značajnost koja ukazuje na to da je dosta veći broj simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja prisutan upravo kod populacije policijskih službenika koji obavljaju terenske poslove čak 16.7% ispitanika u odnosu na 6.7% ispitanika koji obavljaju kancelarijsko-administrativne poslove. Slični rezultati su dobijeni i u prethodnim istraživanjima koja su pokazala da su simptomi posttraumatskog stresnog poremećaja sve prisutniji na populaciji policijskih službenika koji obavljaju terenski posao, te da se prevalencija posttraumatskog stresnog poremećaja kreće između 7% i 19% (Maia et al., 2011). Kao glavni faktor ovakvog ishoda može se uzeti u obzir priroda same profesije, odnosno svakodnevno izlaganje stresnim situacijama tokom obavljanja službene dužnosti, na što su ukazala i prethodna istraživanja (Orlovići sar., 2005). Iz Tabele 2. jasno vidimo da su policijski službenici koji obavljaju terenski posao u većem intenzitetu izloženi stresorima tokom obavljanja službene dužnosti. Svakodnevno izlaganje stresnim situacijama dovodi do loših posljedica po zdravlje čovjeka, kako fizičko tako i psihičko, ali dovodi i do slabljenja u

obavljanju službene dužnosti. Takođe, učestalo izlaganje stresnim situacijama na radnom mjestu predstavlja i rizik za razvoj posttraumatskog stresnog poremećaja, na šta nam ukazuju i dobijeni podaci u istraživanju. Ovim rezultatima možemo potvrditi prethodna istraživanja koja ukazuju na to da je posao policijskih službenika rangiran kao veoma stresan posao, te da je ova populacija veoma podložna riziku za pojavu simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja. Berger i sar. (2012) u svom istraživanju sprovedenom na spasilačkim radnicima u koje se ubrajaju i policijski službenici, dobili su rezultate koji ukazuju na to da 10% ispitanika ima dijagnozu posttraumatskog stresnog poremećaja, što je dosta više u odnosu na opštu populaciju. Međutim, oni smatraju da je taj broj dosta veći s obzirom na svakodnevno izlaganje traumatskim događajima, ali zbog zdravstvenih razloga ova grupa ispitanika često mijenja posao i ranije odlazi u penziju.

Povezanost posttraumatskog stresnog poremećaja i emocionalnosti kao dimenzije ličnosti

Rezultati istraživanja pokazuju da ne postoji povezanost između posttraumatskog stresnog poremećaja i emocionalnosti kao dimenzije ličnosti. Dobijeni rezultati nisu u skladu sa prethodnim istraživanjima koja ukazuju na povezanost ove dve komponente. Maia et al. (2011) u svom istraživanju pokazali su da osobe sa neurotičnim simptomima imaju statistički značajnu pozitivnu povezanost sa simptomima posttraumatskog stresnog poremećaja. Takođe, i drugi autori navode neuroticizam kao rizični faktor za razvoj posttraumatskog stresnog poremećaja (Pejušković, 2003). Carlier et al. (1997) u svom istraživanju dobili su podatke koji pokazuju da neuroticizam ne povećava rizik za razvoj posttraumatskog stresnog poremećaja, što je u skladu sa podacima dobijenim u ovom istraživanju. Oni su u svom istraživanju pokazali da poteškoće u izražavanju ličnih emocija i introvertnost imaju veći uticaj na razvoj simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja. Rezultati u ovom istraživanju su pokazali da je emocionalnost kao crta ličnosti dosta više izražena kod ispitanika ženskoga pola, koga u ovom istraživanju ima samo 18.3 %, što svakako može da utiče na ishod rezultata. Pored toga, poznato je da policijski službenici prolaze strogu selekciju pri odabiru za ovu službu, gdje se biraju osobe sa određenim karakteristikama. Zbog toga, selekcija može biti jedan od faktora koji je uticao na rezultate. U istraživanju su ispitanici najviše imali izraženu savjesnost kao crtu ličnosti. Savjesnot kao crta ličnosti se ne povezuje sa simptomima posttraumatskog stresnog poremećaja, a nju karakterišu poštovanje normi i pravila, organizovanost, odgovornost, ispunjavanje dužnosti i poštovanje rokova. Pored toga, policijski službenici prije samog početka obavljanja službene dužnosti, a i tokom

njenog obavljanja, prolaze određene policijske treninge. Istraživanja su pokazala da ti treninzi utiču na smanjenje intenziteta doživljenog stresa policijskih službenika (Lauš i sar., 2015).

Posttraumatski stresni poremećaj, strategije suočavanja sa stresom i sagorijevanje na radu

Pretpostavka da postoji pozitivna povezanost između posttraumatskog stresnog poremećaja sa strategijama suočavanja i dimenzijama sagorijevanja djelimično je potvrđena u ovom istraživanju. Rezultati su pokazali da ispitanici sa posttraumatskim stresnim poremećajem imaju veći stepen sagorijevanja na sve tri dimenzije sagorijevanja i to sljedećim redoslijedom: lično sagorijevanje, sagorijevanje u vezi sa poslom i sagorijevanje zbog rada sa ljudima. Prethodna istraživanja su ukazala na visok stepen sagorijevanja kod policijskih službenika (Tot, 2008). Dugotrajna izloženost stresu na radu može se manifestovati na psihičkom i fizičkom planu koja vremenom vodi ka sindromu sagorijevanje, što je slučaj i u ovom istraživanju. Osobe sa većim stepenom sagorijevanja ujedno su podložnije i prisustvu simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja. U istraživanju se pokazalo da su prisutne sve tri dimenzije sagorijevanja. Kod ispitanika je najviše prisutno psihičko i emocionalno sagorijevanje, zatim sagorijevanje zbog obavljanja posla, te sagorijevanje zbog rada sa ljudima. Visok stepen sagorijevanja možemo tumačiti na osnovu više faktora. Jedan od njih bio bi učestalo izlaganje stresu tokom obavljanja službene dužnosti, što se i pokazalo u ovom istraživanju. Zatim, drugi faktor je pol ispitanika. U literaturi se navodi da su osobe muškoga pola više izložene sagorijevanju na radu, što može biti slučaj i u našem istraživanju gdje je 81.7% ispitanika muškoga pola (Kuzijev i Topolovčan, 2013). Kao treći faktor u razmatranje se može uzeti savjesnost kao dominantna osobina ličnosti koja je dobijena u istraživanju, s obzirom da su ovakve osobe pretjerano odgovorne i posvećene poslu, postoji mogućnosti da su i podložnije sagorijevanju na radu. Rezultati su pokazali da osobe sa posttraumatskim stresnim poremećajem koriste strategije traženje socijalne podrške i rješavanja problema, dok osobe bez simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja koriste strategiju izbjegavanja. Ovi rezultati nisu u skladu sa prethodnim istraživanjima. Prethodna istraživanja ukazivala su na to da osobe koje koriste maladaptivne oblike suočavanja sa stresom, tačnije strategiju izbjegavanja, vode ka razvoju simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja (Jelaš i sar., 2014). Takođe, istraživanja su pokazala da pružanje socijalne podrške može da spriječi i ublaži djelovanje stresa, te da omogućava da se osoba bolje adaptira u novonastaloj situaciji i da se otklone štetne posljedice stresa, što svakako nije u skladu sa rezultatima ovog istraživanja (Kaličanin i Lečić-Toševski, 1994). Međutim, neka istraživanja su pokazala da

traumatizirani policijski službenici koji su nezadovoljni socijalnom podrškom na poslu ili u privatnom životu češće će razviti posttraumatski stresni poremećaj nego oni koji smatraju da imaju zadovoljavajuću socijalnu podršku (Carlier et al., 1997). Novija istraživanja pokazuju da policijski službenici koji koriste strategiju usmjerenu na rješavanje problema podložniji su pojavi simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja (Marmar et al., 2006). Oni smatraju da većinu stresora kojima su izloženi policijski službenici nije moguće ukloniti ili ih kontrolisati, pa strategija usmjerena na rješavanje problema u tim situacijama može samo povećati nivo stresa. Kao glavni faktor za dobijene rezultate u ovom istraživanju možemo uzeti u obzir upravo posljednja dva istraživanja, koja ukazuju na to da neadekvatno korištenje adaptivnih strategija suočavanja sa stresom može dovesti do krajnje loših posljedica po pojedinca.

Razlike u strategijama suočavanja i dimenzijama sagorijevanja između dvije grupe ispitanika

Hipoteza koja govori da postoji razlika u strategijama suočavanja i dimenzijama sagorijevanja između dvije grupe ispitanika: policijskih službenika koji obavljaju terenski posao i osoba koje obavljaju kancelarijsko-administrativne poslove u ovom istraživanju nije potvrđena. Prethodna istraživanja su pokazala da je sagorijevanje kod policijskih službenika koji obavljaju terenski posao sve više prisutno i izraženo na svim dimenzijama sagorijevanja (Tot, 2008). I ako se očekivalo da će sve tri dimenzije sagorijevanja biti izraženije kod policijskih službenika koji obavljaju terenski posao, u istraživanju se nisu dobili ti rezultati. Jedina razlika između ove dvije grupe se pokazala na dimenziji sagorijevanje u vezi sa poslom. Ovo nam jasno ukazuje na to da je posao policijskih službenika stresniji u odnosu na posao kancelarijsko-administrativnih radnika. U istraživanju su i dobijeni podaci koji su pokazali da su policijski službenici u dosta većem stepenu izloženi stresorima tokom obavljanja službene dužnosti u odnosu na kancelarijsko-administrativne radnike. Posao policijskih službenika obuhvata veći broj različitih poslova i odgovornosti u toku jednog radnog dana u odnosu na posao kancelarijsko-administrativnih radnika. Zbog toga su izloženi većem broju stresora, koji dovode do sagorijevanja u vezi sa poslom na koji utiče više faktora istovremeno. Jedan od njih bio bi rad na terenu. Rad na terenu je veoma stresan jer obuhvata svakodnevno susretanje sa traumatskim događajima, brigu za tuđi i svoj život, rad u noćnim smjenama, prekovremeni rad i davanje iskaza na sudu. Pored rada na terenu, oni obavljaju i administrativne poslove koji mogu dodatno djelovati na stepen sagorijevanja na radu. I kao

posljednji faktori izvora stresa ali i sagorijevanja na radu mogu se uzeti u obzir i odnosi sa kolegama, radna atmosfera i odnos nadređenog i podređenog. Prethodno istraživanje je pokazalo, da pored profesije koja je sama po sebi stresna, na stres policijskih službenika u velikoj mjeri utiču i operativni izvori stresa ali i upravljački izvori stresa (Orlović i sar., 2015). Razlika u korištenju strategija suočavanja sa stresom između ove dvije grupe policijskih službenika postoji samo na dimenziji izbjegavanja. Rezultati su pokazali da osobe koje obavljaju kancelarijsko-administrativne poslove češće koriste ovu strategiju suočavanja sa stresom, što svakako nije u skladu sa prethodnim istraživanjima. Prethodna istraživanja su pokazala da zbog stresnosti posla koji rade i sa kojim se svakodnevno suočavaju policijski službenici koji obavljaju terenski posao koriste maladaptivne strategije, tačnije strategiju izbjegavanja (Jelaš i sar., 2014). Međutim, rezultati su pokazali da osobe koje su prethodno radile na terenu, a sada rade u kancelarijama koriste više strategiju izbjegavanja nego osobe koje su oduvijek radile u kancelarijama. Takođe, pokazalo se da osobe koje su učestovale u ratu više koriste strategiju izbjegavanja nego osobe koje nisu učestvovala u ratu, što nam opet ukazuje na to da osobe koje su doživjele neke traumatske situacije sklonije su korištenju ove strategije. Na osnovu dobijenih rezultata možemo zaključiti da su kancelarijsko-administrativni radnici, osobe koju su prethodno radile na terenu i učesnici rata slabije adaptirani na stresne situacije u odnosu na policijske službenike koji rade na terenu.

Povezanost posttraumatskog stresnog poremećaja i sociodemografskih karakteristika

Povezanost između godina starosti, godina radnog staža i izloženosti životnim opasnostima sa prisustvom simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja u ovom istraživanju nije se potvrdila. Rezultati pokazuju da ne postoji statistička značajnost između starosti ispitanika i pojave simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja. Prethodna istraživanja su pokazala da osobe sa starijom životnom dobi u prosjeku imaju veći stepen prisustva simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja (Pejušković, 2003; de Jong i sar., 2001). Međutim, jedno od novijih istraživanja ukazuje na to na godine nisu značajan faktor za razvoj posttraumatskog stresnog poremećaja (Christiansen & Elklit, 2008). Takođe, rezultati ukazuju na to da godine radnog staža ali i izloženosti životnim opasnostima nisu ključni faktor za razvoj posttraumatskog stresnog poremećaja. Pejušković (2003) u svome istraživanju navodi da je učestalost i jačina traumatskog događaja povezana sa pojavom simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja. I ako se očekivalo da će osobe starije životne dobi, sa manje godina radnog iskustva i veće izloženosti životnim opasnostima biti podložnije

simptomima posttraumatskog stresnog poremećaja to se nije pokazalo. Ovakve rezultate možemo objasniti na više načina. Jedan od njih bio bi taj da su osobe tokom godina razvile adekvatne mehanizme suočavanja sa stresom, te lakše se suočavaju sa stresnim situacijama. Zatim, tokom dužeg radnog iskustva osobe se adaptiraju na stresne situacije i ne doživljavaju taj intenzitet stresa u potpunosti. Osobe na početku radne karijere su više motivisane za rad, nije došlo do zasićenja od posla, pa lakše podnose stresne situacije. Takođe, tu su i selekcija tokom odabira adekvatnih kandidata za rad, zatim treninzi, obuke i edukacije koje doprinose lakšem obavljanju posla u stresnim uslovima, što se pokazalo i u prethodnim istraživanjima (Lauš i sar., 2015).

Ograničenja istraživanja i implikacija ka budućim istraživanjima

Ograničenje ovog istraživanja može da predstavlja baterija testova, tačnije test koji se odnosi na posttraumatski stresni poremećaj. Primjenom intervjua u vidu kliničkih procjena moglo bi se doći do dopunskih i dosljednijih rezultata. Na ovaj način bi se moglo proširiti neko buduće slično istraživanje. Drugo ograničenje se odnosi na skalu socijalno poželjnih odgovora koja se nije koristila u ovom istraživanju, pa je na taj način umanjena kontrola odgovora. Treći nedostatak, ali ujedno i preporuka ka budućim istraživanjima jeste korištenje liste izvora stresa. Na taj način bi dobili kompletnu sliku o izvorima stresa u ovoj profesiji. Pored toga, u budućim istraživanjima bilo bi poželjno provjeriti vezu između bolesti zavisnosti (alkoholizam, konzumiranje cigareta, psihoaktivnih supstanci i kockanje) i posttraumatskog stresnog poremećaja kod policijskih službenika. Četvrto ograničenje istraživanja odnosi se na neujednačenost uzoraka po polu. Profesije koje su ispitivane u ovom istraživanju u većini slučajeva obavljaju osobe muškoga pola pa je ovakav uzorak i bio očekivan. Međutim, ovo je važno navesti kao nedostatak istraživanja zbog razlika koje postoje prema polu kada su u pitanju ispitivane varijable. Jedno od ograničenja istraživanja mogli bi da bude i to što su pri obradi podataka ispitanici koji su prethodno radili terenske poslove, a sada rade kancelarijsko-administrativne poslove svrstani u grupu kancelarijsko-administrativnih radnika. Na taj način je zanemaren mogući uticaj prethodnog terenskog rada pri davanju odgovora, što nije kontrolisano u istraživanju. I kao posljednje ograničenje moglo bi se uzeti u obzir to da su upitnike u većini slučajeva primjenjivali nadređeni radnici, a ne anketar, što je moglo da utiče na sam ishod istraživanja.

Prednost ovog istraživanja su tema rada i populacija na kojoj je vršeno istraživanje, s obzirom da do sada nije istraživano nešto slično u našoj zemlji. Rezultati dobijeni u ovom

istraživanju mogu naći i praktičnu primjenu koja se odnosi na prevenciji i očuvanje mentalnog zdravlja policijskih službenika.

ZAKLJUČAK

Stres je danas sve više prisutan među radno aktivnim stanovništvom i predstavlja značajan problem u svakodnevnom funkcionisanju. Kao takav, može ozbiljno narušiti stanje organizma jer njegovo dugotrajno djelovanje može dovesti do sindroma sagorijavanja, ali i razvoja simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja.

U istraživanju su upravo i dobijeni podaci koji ukazuju da je posttraumatski stresni poremećaj prisutan među populacijom policijskih službenika. Podaci pokazuju da su policijskih službenici učestalo izloženi stresorima i životnim opasnostima tokom obavljanja službene dužnosti. Ovim rezultatima možemo potvrditi prethodna istraživanja koja su ukazala na to da je zanimanje policijskih službenika rangirano kao jedno od najstresnijih zanimanja.

Takođe, u istraživanju se pokazalo da je među populacijom policijskih službenika u velikom procentu prisutno sagorijevanje na radu, koje je opet povezano sa prirodom same profesije. Ove podatke ne bi trebalo zanemariti, jer posljedice sagorijevanja vode ka padu motivacije, iscrpljenosti, fizičkog umora, zasićenosti poslom, ranijim odlaskom u penziju i apsentizmom.

S obzirom, da je u našoj zemlji veoma malo istraživanja na ovu temu dobijene podatke ne bi trebalo zanemariti. Oni nam jasno ukazuju na ozbiljnost problema koji vlada u našoj zemlji među ovom populacijom. Stoga, krajnji cilj ovog istraživanja trebao bi da se ogleda u prevenciji i očuvanju mentalnog zdravlja policijskih službenika.

LITERATURA

- Amirkhan, J. H. (1990). A factor analytically derived measure of coping: The Coping Strategy Indicator. *Journal of personality and social psychology*, 59(5), 1066.
- Anderson, G. S., Litzenberger, R., & Plecas, D. (2002). Physical evidence of police officer stress. *Policing: an international journal of police strategies & management*, 25(2), 399-420.
- Babić, D., Martinac, M., Bjelanović, V., Babić, R., Sutović, A., & Sinanović, O. (2010). Aggression in war veterans suffering from posttraumatic stress disorder with co-morbid alcoholism. *Collegium antropologicum*, 34(1), 23-28.
- Berger, W., Coutinho, E. S. F., Figueira, I., Marques-Portella, C., Luz, M. P., Neylan, T. C., ... & Mendlowicz, M. V. (2012). Rescuers at risk: a systematic review and meta-regression analysis of the worldwide current prevalence and correlates of PTSD in rescue workers. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 47(6), 1001-1011.
- Capan, M., Sindik, J., i Bičanić, V. (2016). Povezanost sagorijevanja na poslu i karakteristika posla policijskog službenika. *Policija i sigurnost*, 25(2/2016), 164-178.
- Carlier, I. V., Lamberts, R. D., & Gersons, B. P. (1997). Risk factors for posttraumatic stress symptomatology in police officers: a prospective analysis. *The Journal of nervous and mental disease*, 185(8), 498-506.
- Christiansen, D. M., & Elklit, A. (2008). Risk factors predict post-traumatic stress disorder differently in men and women. *Annals of General Psychiatry*, 7(1), 24.
- Davison, G. C., i Neale, J. M. (1998). *Psihologija abnormalnog doživljavanja i ponašanja*. Zagreb: Naklada Slap.
- De Jong, J. T., Komproe, I. H., Van Ommeren, M., El Masri, M., Araya, M., Khaled, N., ... & Somasundaram, D. (2001). Lifetime events and posttraumatic stress disorder in 4 postconflict settings. *Jama*, 286(5), 555-562.
- De Vries, R. E. (2013). The 24-item brief HEXACO inventory (BHI). *Journal of Research in Personality*, 47(6), 871-880.
- Dinić, B. (2018). Comparison of three short six-factor personality instruments. *Primenjena Psihologija*, 11(2), 189-206.

- Glavina Jelaš, I., Korak, D., i Dević, I. (2014). Adaptivni i maladaptivni načini suočavanja sa stresom kod policijskih službenika. *Sigurnost: časopis za sigurnost u radnoj i životnoj okolini*, 56(3), 203-211.
- Haviland, M. G. (1990). Yates's correction for continuity and the analysis of 2×2 contingency tables. *Statistics in medicine*, 9(4), 363-367
- Kaličanin, P., Lečić Toševski D. (1994). *Knjiga o stresu*. Medicinska knjiga: Beograd.
- Kermend, V. (2016). *Usporedba suočavanja sa stresom i sindroma sagorijevanja između studenata studija Sestrinstva i studenata studija Upravljanja u kriznim uvjetima*. Doktorska disertacija. Univerzitet u Varaždinu: Odsjek za biomedicinske nauke.
- Komarovskaya, I., Maguen, S., McCaslin, S. E., Metzler, T. J., Madan, A., Brown, A. D., Galatzer-Levy, I. R., Henn-Haase, C., & Marmar, C. R. (2011). The Impact of Killing and Injuring Others on Mental Health Symptoms among Police Officers. *Journal of Psychiatric Research*, 45(10), 1332-1336.
- Kristensen, T. S., Borritz, M., Villadsen, E., & Christensen, K. B. (2005). The Copenhagen Burnout Inventory: A new tool for the assessment of burnout. *Work & Stress*, 19(3), 192-207.
- Kuzijev, J. i Topolovčan, T. (2013). Uloga odabira učiteljske profesije i samopoštovanja u sagorijevanju učitelja u osnovnoj školi. *Andragoški glasnik*, 17 (2. (31)), 125-144.
- Lauš, D., Begović, A., i Car, A. (2015). Utjecaj policijskog treninga na razinu doživljenog stresa policijskih službenika. *Policija i sigurnost*, 24(3/2015), 201-211.
- Lazarus, R. S. (1991). *Emotion and adaptation*. Oxford University Press on Demand.
- Maia, D. B., Marmar, C. R., Henn-Haase, C., Nóbrega, A., Fiszman, A., Marques-Portella, C., Mendlowicz, M. V., Coutinho, E. S. F., & Figueira, I. (2011). Predictors of PTSD Symptoms in Brazilian Police Officers: The Synergy of Negative Affect and Peritraumatic Dissociation. *Revista Brasileira de Psiquiatria*, 33(4), 362-366.
- Marmar, C. R., McCaslin, S. E., Metzler, T. J., Best, S., Weiss, D. S., Fagan, J., Liberman, A., Pole, N., Otte, C., Yehuda, R., Mohr, D., & Neylan, T. (2006). Predictors of Posttraumatic Stress in Police and Other First Responders. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1071, 1-18.
- Orlović, A., Labaš, D., i Gudelj, A. (2015). Stres u policiji-percipirani izvori stresa policijskih službenika (profesija, organizacija, menadžment). *Menadžment i sigurnost*, 106-118.

- Pejušković, B. A. (2014). *Posttraumatski stresni poremećaj-prediktori razvoja i oporavka*. Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu: Medicinski fakultet.
- Smyth, J. M., Hockemeyer, J. R., Heron, K. E., Wonderlich, S. A., & Pennebaker, J. W. (2008). Prevalence, type, disclosure, and severity of adverse life events in college students. *Journal of American College Health*, 57(1), 69-76.
- Tot, B. (2010). Evaluacija upitnika organizacijskih i operativnih izvora stresa na radu kod policijskih službenika. *Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 18(1), 39-51.
- Tot, B. (2008). Povezanost dimanzija sagorijevanja na radu i nekih samoiskazanih psiholoških tegoba u policijskih službenika. *Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 16(1), 1-14.
- Žuljević, D., & Gavrilov-Jerković, V. (2011). Strategije prevladavanja stresa u kontekstu Teorije osetljivosti na potkrepljenje. *Primenjena psihologija*, 4(1), 35-52.
- Žuljević, D., Jovanović, V., i Jerković, V. G. (2015). Latentna struktura srpske adaptacije indikatora strategija prevladavanja. *Primenjena psihologija*, 8(3), 265-288.

PRILOZI

Prilog A - Tabele sa dodatnim rezultatima

Tabela 1p. Struktura uzorka prema učešću u ratu

Učešće u ratu	Broj ispitanika	%
Da	152	50.7
Ne	148	49.3
N	300	100.0

Tabela 2p. Deskriptivne mjere o godinama starosti i radnog iskustva ispitanika

	Godine starosti	Godine staža
M	43.28	20.94
SD	8.69	9.25
Skjunis	-.39	-.46
Kurtozis	-.39	-.28
Minimum	20	1
Maximum	62	42

Broj ispitanika iznosi N = 300

Tabela 3p. Deskriptivne mjere o vremenskom periodu rada na terenu za ispitanike koji trenutno obavljaju kancelarijsko-administrativne poslove (N=61)

M	11.71
SD	5.96
Skjunis	-0.29
Kurtozis	-1.01
Minimum	1
Maksimum	21

Tabela 4p. Značajnost razlika između ispitanika sa simptomima PTSP-a i bez simptoma PTSP-a na dimenziji emocionalnost

	<i>M</i>	<i>SD</i>
Sa simptomima PTSP-a	3.07	.52
Bez simptoma PTSP-a	2.89	.55
	<i>t</i>	<i>p</i>
Emocionalnost	-1.88	.061

Prilog B - Upitnici i skale korišteni u istraživanju

Pred Vama se nalazi upitnik putem kojeg se istražuju stavovi i mišljenja o ličnostima, ponašanjima i različitim životnim stresorima i načinima suočavanja ljudi sa njima. Molimo Vas da svako pitanje pažljivo pročitate i odgovorite na njega zaokruživanjem ili upisivanjem odgovora. Upitnik je anoniman, što znači da nigdje ne upisujete Vaše ime. Veoma je bitno da odgovarate iskreno i da ne preskačete pitanja. Istraživanje se sprovodi u svrhu izrade diplomskog-master rada na Studijskom programu psihologije Filozofskog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci i u druge svrhe se neće koristiti.

Pol: M Ž

Godine starosti: _____

Godine radnog staža: _____

Posao koji obavljate je:

1. kancelarijsko-administrativni
2. terenski posao sa ljudima
3. nešto drugo: _____

Ukoliko sada obavljate kancelarijsko-administrativne poslove da li ste prije toga radili terenske poslove: 1. da 2. ne

Ukoliko ste obavljali terenske poslove, koliko dugo ste radili na tim poslovima?

Koliko često ste bili izloženi životnim opasnostima u obavljanju službene dužnosti: 1. nikada 2. rijetko 3. ponekad 4. često 5. skoro uvijek

Da li ste bili učesnik rata od 1991-1995: 1. da 2. ne

Da li ste u obavljanju Vaših profesionalnih dužnosti izloženi različitim stresorima

1. nikada 2. rijetko 3. ponekad 4. često 5. skoro uvijek

Molimo Vas da navedete koliko se slažete sa sljedećim tvrdnjama, odgovarate tako što zaokružite jedan od ponuđenih brojeva koji znače:

1 - Uopšte se ne slažem 2 - Ne slažem se 3 - Neutralno (niti se slažem, niti se ne slažem) 4 - Slažem se 5 - U potpunosti se slažem.

Br.	Tvrdnje	Odgovori				
1	Mogu dugo da posmatram neku umjetničku sliku.	1	2	3	4	5
2	Uvijek se pobrinem da su stvari na svom mjestu.	1	2	3	4	5
3	Ostanem neprijateljski raspoložen/a prema nekome ko je bio loš prema meni.	1	2	3	4	5
4	Niko ne voli da priča sa mnom.	1	2	3	4	5
5	Plašim se osjećaja bola.	1	2	3	4	5

6	Ne mogu tek tako da slažem.	1	2	3	4	5
7	Mislim da je nauka dosadna.	1	2	3	4	5
8	Odlazem komplikovane zadatke što duže mogu.	1	2	3	4	5
9	Često kritikujem druge.	1	2	3	4	5
10	Lako prilazim nepoznatim ljudima.	1	2	3	4	5
11	Manje brinem od drugih ljudi.	1	2	3	4	5
12	Volio/voljela bih da znam kako da zgrnem mnogo novca na nepošten način.	1	2	3	4	5
13	Veoma sam maštovit/a.	1	2	3	4	5
14	Kada radim, vrlo sam precizan/na.	1	2	3	4	5
15	Sklon/a sam da se brzo složim s onim što drugi kažu.	1	2	3	4	5
16	Volim da pričam s drugim ljudima.	1	2	3	4	5
17	Lako mogu da prevaziđem teškoće.	1	2	3	4	5
18	Želim da budem slavan/na.	1	2	3	4	5
19	Dopadaju mi se ljudi koji imaju čudne ideje.	1	2	3	4	5
20	Često radim stvari bez razmišljanja.	1	2	3	4	5
21	Čak i kada se drugi prema meni ophode loše, ostajem smiren/a.	1	2	3	4	5
22	Rijetko sam veseo/la.	1	2	3	4	5
23	Moram da zaplačem tokom tužnih ili romantičnih filmova.	1	2	3	4	5
24	Zaslužujem poseban status.	1	2	3	4	5

Pred Vama je upitnik kojim nastojimo provjeriti kako ljudi misle, kako se osjećaju i kako se ponašaju

kada se susretnu sa problemima i nevoljama u svom životu. U nastavku upitnika navedeno je nekoliko mogućih načina **suočavanja sa problemima**. Molimo Vas da naznačite do koje mjere VI koristite svaki od ovih načina.

Pokušajte sada da se sjetite **jednog problema koji ste imali u proteklih šest mjeseci**. To bi trebalo da bude problem koji je bio važan za Vas i zbog koga ste bili zabrinuti. (To može biti

bilo šta od gužve u saobraćaju do gubitka voljene osobe, ali je bitno da je taj događaj bio važan za Vas). Molimo da opišete taj problem u par riječi.

Imajući **TAJ** događaj na umu, kod svake tvrdnje koja slijedi označite u kojoj mjeri ste koristili način *suočavanja* sa problemom opisan u tvrdnji. Kraj svake tvrdnje nalaze se tri kružića za odgovore, i to

Da, veoma ○ **Pomalo** ○ **Uopšte ne** ○

Molimo da kraj svake tvrdnje stavite **X** u onaj kružić koji Vas najbolje opisuje.

Da li ste zapisali Vaš problem na gore naznačenim linijama? Ako niste, molimo Vas da ga zapišete prije nego što nastavite sa popunjavanjem upitnika. **Imajući TAJ stresan događaj na umu, označite do koje mjere ste kada Vam se to događalo...**

1.	odijelili svoja osjećanja sa prijateljem.	Da veoma ☐	Pomalo ☐	Uopšte ne ☐
2.	Reorganizovali stvari u životu tako da Vaš problem ima veliku šansu da bude riješen.	Da veoma ☐	Pomalo ☐	Uopšte ne ☐
3.	Trudili se da smislite što je moguće više rješenja prije nego što ste odlučili šta da radite.	Da veoma ☐	Pomalo ☐	Uopšte ne ☐
4.	Trudili se da skrenete misli sa problema.	Da veoma ☐	Pomalo ☐	Uopšte ne ☐
5.	Prihvatili saosjećanje i razumijevanje od nekoga.	Da veoma ☐	Pomalo ☐	Uopšte ne ☐
6.	Uradili sve što ste mogli da spriječite druge da vide koliko je situacija ustvari loša.	Da veoma ☐	Pomalo ☐	Uopšte ne ☐
7.	Pričali sa ljudima o toj situaciji jer Vam razgovor pomaže da se bolje osjećate.	Da veoma ☐	Pomalo ☐	Uopšte ne ☐
8.	Postavljali sebi neke ciljeve da biste izašli na kraj sa situacijom.	Da veoma ☐	Pomalo ☐	Uopšte ne ☐
9.	Odmjerali različita rješenja veoma pažljivo.	Da veoma ☐	Pomalo ☐	Uopšte ne ☐
10.	Sanjari o boljim vremenima.	Da veoma ☐	Pomalo ☐	Uopšte ne ☐
11.	Probali razne načine rješavanja problema dok niste našli najbolje rješenje.	Da veoma ☐	Pomalo ☐	Uopšte ne ☐
12.	Povjerali svoje brige i strahove prijatelju ili rođaku.	Da veoma ☐	Pomalo ☐	Uopšte ne ☐
13.	Provodili u samoći više vremena nego obično.	Da veoma ☐	Pomalo ☐	Uopšte ne ☐
14.	Razgovarali sa ljudima o problemu jer Vam sam razgovor pomaže da dođete do rješenja.	Da veoma ☐	Pomalo ☐	Uopšte ne ☐
15.	Razmišljali o tome šta treba da se uradi da bi stvari došle na svoje.	Da veoma ☐	Pomalo ☐	Uopšte ne ☐
16.	Posvetili svu svoju pažnju na rješavanje problema.	Da veoma ☐	Pomalo ☐	Uopšte ne ☐
17.	Smišljali plan akcije za suočavanje sa problemom.	Da veoma ☐	Pomalo ☐	Uopšte ne ☐
18.	Gledali TV više nego obično.	Da veoma ☐	Pomalo ☐	Uopšte ne ☐
19.	Otišli kod nekoga (prijatelja ili stručnjaka) kako bi Vam pomogao da se bolje osjećate.	Da veoma ☐	Pomalo ☐	Uopšte ne ☐
20.	Čvrsto stali i borili se za ono što ste najviše željeli u toj situaciji.	Da veoma ☐	Pomalo ☐	Uopšte ne ☐
21.	Izbjegavali susrete sa ljudima uopšte.	Da veoma ☐	Pomalo ☐	Uopšte ne ☐
22.	Suviše vremena provodili baveći se hobijima i sportom, samo da bi ste pobjegli od problema.	Da veoma ☐	Pomalo ☐	Uopšte ne ☐
23.	Potražili prijatelja da Vam pomogne da se osjećate bolje u vezi sa problemom.	Da veoma ☐	Pomalo ☐	Uopšte ne ☐
24.	Otišli kod prijatelja da Vas posavjetuje kako da promijenite situaciju.	Da veoma ☐	Pomalo ☐	Uopšte ne ☐
25.	Prihvatili saosjećanje i razumijevanje od osoba koje imaju isti ili sličan problem.	Da veoma ☐	Pomalo ☐	Uopšte ne ☐
26.	Spavali više nego obično.	Da veoma ☐	Pomalo ☐	Uopšte ne ☐
27.	Maštali o tome kako bi stvari mogle biti drugačije.	Da veoma ☐	Pomalo ☐	Uopšte ne ☐
28.	Poistovjećivali se sa likovima iz romana ili filmova.	Da veoma ☐	Pomalo ☐	Uopšte ne ☐
29.	Pokušali da riješite problem.	Da veoma ☐	Pomalo ☐	Uopšte ne ☐
30.	Željeli da Vas ljudi prosto ostave na miru.	Da veoma ☐	Pomalo ☐	Uopšte ne ☐
31.	Prihvatili pomoć od prijatelja ili rođaka.	Da veoma ☐	Pomalo ☐	Uopšte ne ☐
32.	Tražili podršku onih koji Vas najbolje poznaju.	Da veoma ☐	Pomalo ☐	Uopšte ne ☐
33.	Trudili se da pažljivo isplanirate akciju umjesto da reagujete naglo i ishitreno.	Da veoma ☐	Pomalo ☐	Uopšte ne ☐

Pred Vama se nalaze tvrdnje koje opisuju Vaše stavove i osjećanja u vezi sa poslom. Molimo Vas da pored svake tvrdnje zaokružite broj čije značenje Vas najbolje opisuje. Brojevi znače: 1- Skoro nikad 2-Rijetko 3-Ponekad 4-Često 5-Vrlo često.

	Skoro nikad	Rijetko	Ponekad	Često	Vrlo često
1. Koliko često se osjećate umorni?	1	2	3	4	5
2. Osjećate li se istrošeno na kraju radnog dana?	1	2	3	4	5
3. Da li Vam je teško da radite s klijentima?	1	2	3	4	5
4. Koliko često ste psihički iscrpljeni?	1	2	3	4	5
5. Da li se ujutru, pri pomisli na još jedan radni dan, osjećate iscrpljeno?	1	2	3	4	5
6. Da li rad s klijentima crpi Vašu energiju?	1	2	3	4	5
7. Koliko često ste emocionalno iscrpljeni?	1	2	3	4	5
8. Osjećate li da Vam je svaki sat proveden na poslu naporan?	1	2	3	4	5
9. Smatrate li da je rad s klijentima frustrirajući?	1	2	3	4	5
10. Koliko često pomislite: „Ne mogu ovo više podnijeti“?	1	2	3	4	5
11. Da li tokom slobodnog vremena imate dovoljno energije za porodicu i prijatelje?	1	2	3	4	5
12. Osjećate li da, prilikom rada s klijentima, dajete više nego što možete dobiti zauzvrat?	1	2	3	4	5
13. Koliko često se osjećate istrošeno?	1	2	3	4	5
14. Da li je Vaš posao emocionalno iscrpljujući?	1	2	3	4	5
15. Imate li osjećaj da Vam je rad s klijentima dosadio?	1	2	3	4	5
16. Koliko često se osjećate slabo i podložno na bolesti?	1	2	3	4	5
17. Da li Vas frustrira Vaš posao?	1	2	3	4	5
18. Zapitate li se ponekad koliko dugo ćete biti sposobni za rad s klijentima?	1	2	3	4	5
19. Osjećate li da sagorijevate zbog posla?	1	2	3	4	5

Svi ljudi na određene, svoje načine reaguju na doživljene stresne i bolne događaje. Molimo Vas da zaokružite kako Vi obično reagujete u takvim situacijama. Zaokružite samo jedan od brojeva koji znače: 1 - Nimalo 2 - Vrlo malo 3 - Prilično 4 - Vrlo jako

	Nimalo	Vrlo malo	Prilično	Vrlo jako
1 Ponavljaju Vam se misli ili sjećanja na najteže ili zastrašujuće događaje.	1	2	3	4
2 Osjećate da Vam se to ponovo dešava.	1	2	3	4
3 Noćne more koje se ponavljaju.	1	2	3	4
4 Osjećate se odvojeni od ljudi ili se povlačite u sebe.	1	2	3	4
5 Nesposobni ste da volite, mrzite, itd.	1	2	3	4
6 Napeti ste i trgnete se na bilo koji jači podražaj.	1	2	3	4
7 Teško se usredsredite na nešto.	1	2	3	4
8 Imate problema sa spavanjem.	1	2	3	4
9 Stalno ste na oprezu.	1	2	3	4

10	Lako "planete" ili ste razdražljivi.	1	2	3	4
11	Pokušavate da ne obavljate ono što Vas podsjeća na bolne događaje.	1	2	3	4
12	Osjećate praznine kada mislite na bolne događaje.	1	2	3	4
13	Slabije ste zainteresovani za svakodnevni posao.	1	2	3	4
14	Osjećate da nemate budućnosti.	1	2	3	4
15	Izbjegavate misliti na ono što Vam se događalo.	1	2	3	4
16	Uznemirite se kad pomislite ili kada Vas nešto podsjeti na ono što ste preživjeli.	1	2	3	4
17	Osjećate da ne možete uraditi nešto što ste ranije mogli.	1	2	3	4
18	Sada se teže snalazite u novim situacijama.	1	2	3	4
19	Osjećate se iscrpljeno.	1	2	3	4
20	Boli Vas nešto.	1	2	3	4
21	Imate li neke tjelesne tegobe.	1	2	3	4
22	Da li slabije pamтите.	1	2	3	4
23	Čini li Vam se ili Vam drugi ukazuju da ste postali zaboravni.	1	2	3	4
24	Imate teškoća sa usmjeravanjem i održavanjem pažnje.	1	2	3	4
25	Ponekada osjećate da u Vama postoje dvije osobe i da jedna posmatra šta ona druga osoba u Vama radi.	1	2	3	4
26	Teško Vam je da isplanirate dan.	1	2	3	4
27	Osjećate se krivim za ono što Vam se dogodilo.	1	2	3	4
28	Osjećate se krivim za ono što ste preživjeli.	1	2	3	4
29	Osjećate se izgubljeno.	1	2	3	4
30	Osjećate stid zbog onoga što se dogodilo.	1	2	3	4
31	Mislite da ljudi ne shvataju ono što Vam se dogodilo.	1	2	3	4
32	Osjećate da su ljudi neprijateljski raspoloženi prema Vama.	1	2	3	4
33	Mislite da se nemate na koga osloniti.	1	2	3	4
34	Osjećate da su Vas iznevjerili oni kojima ste vjerovali.	1	2	3	4
35	Osjećate da ste poniženi onim što Vam se dogodilo.	1	2	3	4
36	Nemate više povjerenja u druge.	1	2	3	4
37	Osjećate se nemoćnim da pomognete drugima.	1	2	3	4
38	Stalno se pitate zašto se to dogodilo baš meni.	1	2	3	4
39	Osjećate kao da se to dogodilo samo Vama.	1	2	3	4
40	Imate potrebu da se osvetite.	1	2	3	4

Hvala Vam na učešću u istraživanju!

BIOGRAFIJA

Tamara Pajić je rođena 10. februara 1994. godine u Doboju, gdje je završila osnovnu i srednju školu. Upisala je studije psihologije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Banjoj Luci u oktobru 2013. godine. Poslije završenog prvog ciklusa i stečenog zvanja diplomiranog psihologa upisala je master studije 2016. godine, takođe na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Banjoj Luci. Volonirala je u Dnevnom centru „Zajedno” u Banjoj Luci i na telefonu za psihološko savjetovanje. Učestvovala u timu ispitivača za potrebe projekta "MAZA" koji je sprovodio Filozofski fakultet tokom 2016. godine, a koji je bio podržan od strane Ministarstva nauke i tehnologije Vlade Republike Srpske. Godinu dana je provela asistirajući dječaku netipičnog razvoja u O.Š. "Sveti Sava" u Doboju.

UNIVERZITET U BANJOJ LUCI

PODACI O AUTORU ODBRANJENOG MAGISTARSKOG RADA

Ime i prezime autora magistarskog rada: **Tamara Pajić**

Datum, mjesto i država rođenja: **10.02.1994, Doboj, Bosna i Hercegovina**

Naziv završenog fakulteta i godina diplomiranja: **Filozofski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, 2016.**

Datum odbrane završnog rada: -

Naslov završnog rada: -

Akademsko zvanje koju je autor stekao odbranom završnog/diplomskog rada: **diplomirani psiholog**

Akademsko zvanje koje je autor stekao odbranom magistarskog rada: **diplomirani psiholog - master**

Naziv fakulteta na kome je odbranjen magistarski rad: **Filozofski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci**

Naslov magistarskog rada i datum odbrane: **„Posttraumatski stresni poremećaj, strategije suočavanja sa stresom, osobine ličnosti i sagorjevanje na radu kod policijskih službenika“, 02.03.2020.**

Naučna oblast magistarskog rada prema CERIF šifarniku: **S 260**

Imena mentora i članova komisije za odbranu magistarskog rada:

Mentor: **prof. dr Sanja Radetić Lovrić**

Član: **prof. dr Srđan Dušanić**

Član: **prof. dr Nada Vaselić**

U Banjoj Luci, dana 24.02.2020.

Dekan

prof. dr Srđan Dušanić

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
UNIVERSITY OF BANJA LUKA
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ БАЊА ЛУКА
FACULTY OF PHILOSOPHY BANJA LUKA
Булевар војводе Петра Бојовића 1А, Бања Лука
Телефон: 051/322-780, 322-790, 323-080, 323-530
Fax: 051/325-811 e-mail: fil.fakultet@blic.net

Broj: _____/20
Dana: 31. 01. 2020. godine

KOMISIJA ZA OCJENU ZAVRŠNOG – master rada
"Posttraumatski stresni poremećaj,
strategije suočavanja sa stresom,
osobine ličnosti i sagorijevanje na radu
kod policijskih službenika",
kandidatkinje Tamare Pajić

NAUČNO-NASTAVNO VIJEĆE
FILOZOFSKOG FAKULTETA
BANJA LUKA

Na sjednici Naučno-nastavnog vijeća Filozofskog fakulteta u Banjoj Luci održanoj 13.11.2019. godine imenovana je Komisija za ocjenu završnog master rada pod nazivom **"Posttraumatski stresni poremećaj, strategije suočavanja sa stresom, osobine ličnosti i sagorijevanje na radu kod policijskih službenika"**, kandidatkinje Tamare Pajić (Rješenje br. 07/3.2020-8/19, od 13. 11. 2019.).

Komisija u sastavu:

1. dr. Sanja Radetić Lovrić, vanredni profesor Filozofski fakultet Univerziteta u Banjaluci, predsjednik;
2. dr. Nada Vaselić, redovni profesor Filozofskog fakulteta, Univerziteta u Palama, član;
3. dr. Srđan Dušanić, vanredni profesor Filozofski fakulteta Univerziteta u Banjaluci, član;

nakon uvida u dostavljenu dokumentaciju, završni rad i ishoda procedure utvrđivanja originalnosti rada, podnosimo sljedeći

IZVJEŠTAJ
o ocjeni završnog master rada

1. Biografski podaci o kandidatu

Tamara Pajić je rođena 10. februara 1994. u Doboju. Nakon završene srednje Ekonomske škole u Doboju, upisala je 2013. godine Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju u Banjoj Luci, kojeg je završila 2016. godine sa prosjekom 7,66. Iste godine upisuje drugi ciklus studija na istom Odsjeku na kojem je položila sve ispite i ostvarila uslove za pisanje završnog rada. Tokom studija je volonirala u Dnevnom centru „Zajedno“ u Banjoj Luci i na Telefonu za psihološko savjetovanje. Od oktobra 2018. godine radi kao asistent u OŠ „Sveti Sava“ u Doboju. Učestvovala je u timu ispitivača za potrebe projekta „MAZA“ kojeg je sprovodio Filozofski fakultet pod pokroviteljstvom Ministarstva prosvjete i kulture.

2. Obim i struktura rada

Završni - master rad kandidatkinje Tamare Pajić pod naslovom „Posttraumatski stresni poremećaj, strategije suočavanja sa stresom, osobine ličnosti i sagorijevanje na radu kod policijskih službenika“, je napisan na ukupno 42 strane A4 formata, a pisan je Times New Roman tekstom veličine 12 sa proredom 1,5. Strukturu rada čine uobičajena poglavlja: uvod (od 1 do 7 strane), metod (od 8 do 13 strane), rezultati (od 14 do 23 strane), diskusija i zaključak (od 24 do 31 strane) i literatura (od 32 do 34 strane), nakon čega slijede prilozi (korišteni upitnici i skale u istraživanju, od strane 35 do strane 41), sa priloženom biografijom (str.42).

Uobičajeno, na samom početku prikazan je rezime rada na srpskom i engleskom jeziku koji sadrži narativ cilj istraživanja, osnovne informacije o korištenom metodu, instrumentima, dobijenim rezultatima i njihovim implikacijama.

Uvodni dio podijeljen je na četiri manje cjeline koje povezuju pitanja strategija suočavanja sa stresom, sindroma sagorijevanja na radu i osobina ličnosti uz akcentiranje na stresogenost terenskog rada policijskih službenika u odnosu na kancelarijsko-administrativne poslove. Uvodno razmatranje na sažet i konceptualno jasan način prikazuje teorijsko-empirijsku pozadinu teme istraživanja. Nakon uvodnog teorijsko-empirijskog razmatranja, kandidatkinja na zadovoljavajući način definiše problem i ciljeve istraživanja uz koje vezuje adekvatno potkrepljene hipoteze istraživanja.

Dio metod obuhvata prikaz tipa nacrt istraživanja, operacionalizaciju korištenih varijabli u istraživanju, opis uzorka istraživanja, opis procedura istraživanja i korištenih tehnika u statističkoj obradi podataka.

Dio prikaza rezultata istraživanja prati postavljene istraživačke hipoteze sa adekvatnom interpretacijom. U dijelu diskusije detaljno su interpretirani rezultati dovedeni u vezu sa teorijsko-empirijskim konceptom prikazanim u uvodnom dijelu, a skladno redolsijedu postavljenih hipoteza. Na samom kraju, kandidatkinja govori o ograničenjima istraživanja i implikacijama ka mogućim budućim studijama. Nakon toga, navedena je korištena literatura (ukupno 29 referenci) koje su adekvatno odabrane i prikazane prema važećim APA standardima koji se uvažavaju u oblasti psihološke nauke. Reference su adekvatno odbrane, a sadrže kako domaću tako i stranu referentnu literaturu, od kojih je polovina novijeg datuma izdanja. koja je adekvatno popisana skladno APA standardima, a sadrži više od polovine savremene literature uz adekvatno referenciranje, nalazi se dovode u vezu sa postojećim teorijskim okvirima i prošlim tangentnim istraživanjima. U Prilogu su priložene dodatne tabele sa rezultatima i korišteni instrumenti u istraživanju.

3. Teorijska zasnovanost i metodološka utemeljenost istraživanja

Problem i cilj istraživanja

Područje posttraumatskog stresnog poremećaja, kao i njegovo dovodenje u vezu sa osobinama ličnosti, strategijama suočavanja sa stresom i sindromom sagorijevanja na radu su prilično istraživani problemi u različitim oblastima života i rada (Tot, 2008; Pejušković, 2013; Jelaš i sar., 2014; Anderson et al., 2002; Maia et al., 2011). Istraživana su i na populaciji policijskih službenika, ali pretežno u svijetu (naročito američkom području). Kandidatkinja ne

pronalazi dostatne reference istraživanja ovog istraživačkog problema na uzorku policijskih službenika na našoj populaciji, što predstavlja i povod za postavljanje problema istraživanja. Osnovni problem ovog istraživanja jeste izvršiti procjenu prisustva simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja na populaciji policijskih službenika i ispitati povezanost posttraumatskog stresnog poremećaja sa strategijama suočavanja, osobinama ličnosti i dimenzijama sagorijevanja. Opšti cilj istraživanja je izvršiti procjenu prisustva posttraumatskog stresnog poremećaja policijskih službenika koji rade terenski posao za razliku od službenika koji obavljaju administrativno-kancelarije poslove, te doći do spoznaje o vezi posttraumatskog stresnog poremećaja u odnosu na vrstu profesionalne djelatnosti sa osobinama ličnosti, sagorijevanjem na radu i strategijama suočavanja sa stresom. Praktični cilj se ogleda u mogućim programima prevencije osnaživanjima radnika za korištenje efikasnih strategija suočavanja sa stresom na radu.

Hipoteze istraživanja

Na osnovu postavljelog problema i ciljeva istraživanja formulisane su sljedeće hipoteze istraživanja:

H1: Veći broj empirijskih istraživanja (Orlovići sar., 2005; Komarovskaya et al., 2011; Maia et al., 2011) je pokazao da je sve veći stepen prisustva simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja kod policijskih službenika, koji je povezan sa prirodom same profesije koja je ujedno i glavni izvor stresa. Na osnovu toga kandidatkinja je pretpostavila da je kod policijskih službenika koji obavljaju terenske poslove izlaganja stresorima učestalije te da će i prisustvo simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja biti izraženije kod policijskih službenika koji obavljaju terenske poslove u odnosu na osobe koje se bave kancelarijsko-administrativnim poslovima.

H2: Postoji pozitivna povezanost između posttraumatskog stresnog poremećaja i emocionalnosti kao dimenzije ličnosti. Istraživanja su pokazala da su osobe sa neurotičnom crtom ličnosti podložnije većem stepenu prisustva simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja (Maia et al., 2011; Pejušković, 2013), te se i u ovom istraživanju može očekivati postojanje pozitivna veza kod policijskih službenika koji su zbog terenskog rada izloženi većoj stresogenosti.

H3: Kandidatkinja polazi od argumentacije da su ranija istraživanja došla do nalaza da su policijski službenici skloniji korištenju maladaptivnih strategija, kao i sagorijevanju na radu zbog svakodnevne izloženost stresorima i teškim uslovima rada koji odlikuje prirodu posla, a dovodi do prisustva simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja (Jelaš i sar., 2014; Tot, 2008). Na osnovu toga pretpostavlja da će i u nalazima ovog istraživanja postojati pozitivna povezanost između posttraumatskog stresnog poremećaja sa strategijama suočavanja i dimenzijama sagorijevanja. Takođe je očekivano da će policijski službenici koji obavljaju terenski posao biti skloniji korištenju strategije izbjegavanja zbog prirode svog posla u odnosu na osobe koje se bave kancelarijsko-administrativnim poslovima, a samim tim i skloniji prisustvu simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja. Takođe, očekuje se da će policijski službenici koji obavljaju terenske poslove imati veći stepen sagorijevanja na radu u odnosu na osobe koje se bave kancelarijsko-administrativnim poslovima, a ujedno sa većim stepenom sagorijevanja će biti i podložniji prisustvu simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja.

H4: Postoji razlika u strategijama suočavanja i dimenzijama sagorijevanja između dvije grupe ispitanika: policijskih službenika koji obavljaju terenski posao i osoba koje obavljaju kancelarijsko-administrativne poslove. Istraživanja su pokazala da osobe koje su svakodnevno

izložene velikom stepenu stresa na poslu, sklonije su korištenju maladaptivnih strategija suočavanja i sagorijevanju na radu (Tot, 2008; Jelaš i sar., 2014). Očekuje se veći stepen sagorijevanja na radu kao i korištenje maladaptivnih strategija suočavanja kod policijskih službenika koji obavljaju terenski posao zbog veće izloženi različitom broju stresora.

H5: Radno iskustvo, kao i godine starosti, prema ranijim istraživanjima mogu biti dovedeni u vezu sa prisustvom posttraumatskog stresnog poremećaja (Pejušković, 2003). Na osnovu takvih nalaza pretpostavlja se da će i ovo istraživanje potvrditi postojanje pozitivne veze između godina starosti ispitanika i prisustva simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja; zatim postojanje pozitivne veze između izloženosti životnim opasnostima u obavljanju službene dužnosti i prisustva simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja. S druge strane, očekuje se negativna veza između godina radnog staža i prisustva simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja.

Na osnovu uvida u istraživačke hipoteze može se konstatovati da je kandidatkinja adekvatno povezala uvodni dio rada, postavljeni problem i cilj istraživanja sa iznesenim pretpostavkama i njihovim argumentacijama.

3. Metod istraživanja

U istraživanju su zastupljena dva tipa nacrt: bivarijatni frekvencijski nacrt i varijanski nacrt. Uzorak istraživanja činili su policijski službenici, zaposlenici pošte i željeznice koji obavljaju kancelarijsko-administrativne poslove i policijski službenici koji obavljaju terenske poslove. Istraživanje je sprovedeno na području grada Doboja i Modriče. Ukupan broj ispitanika je 300, od čega polovina ($N=150$), obavljaju kancelarijsko-administrativne poslove, a druga polovina terenske poslove. Uzorak je neravnomjeran prema polu, što je očekivano jer ispitivane profesionalne djelatnosti koje se odnose na terenski posao su u realnosti preferirane muškom polu (muškarci 81.7%). Raspon godina starosti ispitanika je između 20 i 60 godina ($M=43.28$ godina). Raspon godina radnog staža kretale od 1 do 42 godine ($M=20.94$ godina). Od 150 ispitanika koji obavljaju kancelarijsko-administrativne poslove njih 61 (ili 40.6%) je prethodno radilo terenske poslove u vremenskom trajanju od 1 do 21 godine ($M=11.71$). U tu grupu od 61 ispitanika se ubrajaju i policijski službenici ali i radnici pošte i željeznice. Ovaj podatak predstavlja i svojevrsnu konfundirajuću varijablu u istraživanju, kao i sam nedostatak prilikom interpretacije rezultata i zaključivanja.

Varijable i instrumenti korišteni u istraživanju su:

- Prisustvo postraumatskog simptoma ispitano pomoću Harvard trauma upitnik – (Harvard Trauma Questionnaire -HTQ, 1998), koji je pokazao visok nivo pouzdanosti u ovom istraživanju (Cronbachove alfe iznosi .96).
- Strategija prevladavanja stresa mjerena pomoću Coping Strategy Indicator – CSI: Amirkhan, 1990), koji mjeri tri nezavisne dimenzije: usmjerenost na probleme, traženje socijalne podrške i izbjegavanje problema, koja je u ovom istraživanju pokazala zadovoljavajuće pouzdanosti. (pouzdanost za cijelu skalu iznosi .84, za supskalu traženje socijalne podrške $\alpha = .85$, usmjerenost na problem $\alpha = .88$, za supskalu izbjegavanje $\alpha = .80$).
- Osobine ličnosti mjerene su pomoću HEXACO-24 - (Brief HEXACO Inventory – BHI: De Vries, 2013) modela ličnosti, a odnose se na različite dimenzije: iskrenost-poniznost (H), emocionalnost (E), ekstraverzija (X), saradljivost (A), savjesnost (C) i

- 5.76, $p < .001$; na dimenziji traženje socijalne podrške $t(298) = -3.82$, $p < .001$; na dimenziji izbjegavanje $t(298) = 3.86$, $p < .001$.
5. Nije utvrđeno postojanje statistički značajne razlike između ispitanika koji obavljaju kancelarijsko-administrativne poslove i onih koji rade na terenu na dimenziji lično sagorijevanje, $t(298) = -1.83$, $p < .067$, kao ni na dimenziji sagorijevanje zbog rada sa ljudima, $t(298) = -1.79$, $p < .073$; dok je utvrđeno postojanje statistički značajne razlike između podgrupa ispitanika u pogledu dimenzije sagorijevanje u vezi sa poslom, $t(298) = -3.02$, $p < .003$.
6. Nije utvrđena statistički značajna razlika između ispitanika koji obavljaju kancelarijske poslove i onih koji obavljaju terenske poslove na dimenziji rješavanje problema $t(298) = -1.49$, $p < .137$, niti za dimenziju traženje socijalne podrške, $t(298) = -.17$, $p < .862$. Razlika je postojala između podgrupa u pogledu dimenzije izbjegavanje, $t(298) = 3.26$, $p < .001$.
7. Nije utvrđena značajna razlika u rezultatima kod ispitanika sa prisustvom simptoma PTSP-a i ispitanika koji nemaju simptome PTSP-a u pogledu godina starosti, $t(298) = -706$, $p < .480$. Isto je utvrđeno i u odnosu na godine staža, $t(298) = -.274$, $p < .785$,

Ograničenja ovog istraživanja kandidatkinja vidu u prigodnom načinu odabranog uzorka, ali u u nemogućnosti vršenja veće kontrole varijabli koje su se odnosile na raniju vrstu posla. Implikacije ka budućim istraživanjima idu u pravcu daljeg ispitivanja problema na većem uzorku ispitanika i dosljednijoj kontroli spoljnih varijabli.

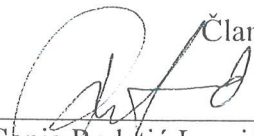
5. Zaključak i prijedlog

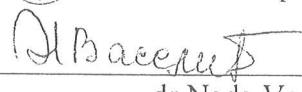
Završni – master rad naslovom "Posttraumatski stresni poremećaj, strategije suočavanja sa stresom, osobine ličnosti i sagorijevanje na radu kod policijskih službenika", kandidatkinje Tamare Pajić je valjan studentski doprinos spajanju nekoliko užih područja psihološke nauke. Kandidatkinja je pokazala dobru motivaciju za realizaciju svih faza istraživanja, iskazala je samostalnost u donošenju odluka, kao i sposobnost jasne konceptualizacije problema. Rad je urađen i narativom predstavljen na zadovoljavajući način uz poštovanje pravila istraživačkog rada.

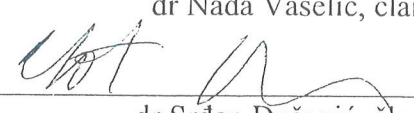
Komisija predlaže Vijeću SP Psihologije i Naučno-nastavnom vijeću Filozofskog fakulteta u Banjoj Luci da prihvati Izvještaj komisije o ocjeni master rada **"Posttraumatski stresni poremećaj, strategije suočavanja sa stresom, osobine ličnosti i sagorijevanje na radu kod policijskih službenika"**, kandidatkinje Tamare Pajić

Banja Luka, 31. januar 2020. godine

Članovi komisije:

dr Sanja Radetić Lovrić, predsjednik

dr Nada Vaselić, član

dr Srdan Dušanić, član

Изјава 1

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем да је

мастер рад

Наслов рада: Посттрауматски стресни поремећај, стратегије суочавања са стресом, особине личности и сагоријевање на раду код полицијских службеника

Наслов рада на енглеском језику: Post-traumatic stress disorder, coping strategy with stress, personality traits and burnout at work by police officers

- ☐ резултат сопственог истраживачког рада,
- ☐ да мастер рад, у цјелини или у дијеловима, није био предложен за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- ☐ да су резултати коректно наведени и
- ☐ да нисам кршила ауторска права и користила интелектуалну својину других лица.

У Бањој Луци 25.02.2020

Потпис кандидата

Tamara Rajić

**Изјава којом се овлашћује Филозофски факултет
Универзитета у Бањој Луци да мастер рад учини јавно доступним**

Овлашћујем Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци да мој мастер рад, под насловом „Посттравматски стресни поремећај, стратегије суочавања са стресом, особине личности и сагоријевање на раду код полицијских службеника", који је моје ауторско дјело, учини јавно доступним.

Мастер рад са свим прилозима предала сам у електронском формату, погодном за трајно архивирање.

Мој мастер рад, похрањен у д и г и т а л н и р е п о з и т о р и ј у м Универзитета у Бањој Луци, могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons), за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство - некомерцијално - без прераде
4. Ауторство - некомерцијално - дијелити под истим условима
5. Ауторство - без прераде
6. Ауторство - дијелити под истим условима

У Бањој Луци 25.02.2020

Потпис кандидата

Тамара Вјис

Изјава 3

**Изјава о идентичности штампане и електронске верзије
мастер рада**

Име и презиме аутора : Тамара Пајић

Наслов рада : Посттрауматски стресни поремећај, стратегије суочавања са стресом, особине личности и сагоријевање на раду код полицијских службеника

Ментор: проф. др Сања Радетић Ловрић

Изјављујем да је штампана верзија мог мастер рада идентична електронској верзији коју сам предала за дигитални репозиторијум Универзитета у Бањој Луци.

У Бањој Луци 25.02.2020

Потпис кандидата

Тамара Пајић